

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1890. Andra Kammaren. N:o 32.

Lördagen den 26 april

kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen hållna sammanträdet.

§ 1.

Till kammarens afgörande förelåg Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 9 (i samlingen n:o 27) i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om ändrade villkor för utbetalning af anslaget till lönebidrag åt lärare i slöjd vid folkskolorna.

Om ändrade villkor för lönebidrag till slöjdlärare.

Uti en inom Andra Kammaren afgifven, till utskottet hänvisad motion, n:o 209, hade herr G. Elowson hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla,

det Kongl. Maj:t täcktes efter förutgången utredning taga i öfvervägande, huru vida icke en ändring i kongl. kungörelsen den 11 september 1877 angående anslag för beredande af undervisning i slöjd åt i skolåldern varande barn lämpligen borde i fråga om villkoren för nämnda anslags utbetalning beslutas i sådant syfte, att det ifrån staten utgående bidraget skulle beräknas efter slöjdgrupper, att en slöjdgrupps omfattning blefve inom vissa gränser fastställd, att för hvarje af vederbörligt antal gossar bestående slöjdgrupp, som undervisades minst fyra timmar i veckan under åtta månader, måtte likasom hittills erhållas ett årligt understöd af 75 kronor, samt att jemväl för hvar och en slöjdgrupp, omfattande det fastställda antalet gossar, hvilka undervisas minst fyra timmar i veckan under fyra månader af året, kunde erhållas ett lönebidrag af 37 kronor 50 öre.

Utskottet hemställde i förevarande utlåtande »det kammaren måtte för sin del besluta att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huru vida understöd af statsmedel för beredande af undervisning i slöjd må för folkskola, der undervisning på grund af ett större elevantal meddelas på flera afdelningar, kunna utgå med högre belopp, än som på grund af kongl. kungörelsen den 11 september 1877 för närvarande skall

Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.

utgå för hvarje skola, der undervisning meddelas under minst 4 timmar i veckan under 8 månader af året, eller 75 kronor».

(Forts.)

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Hedin: Herr talman! Jag nödgas anhålla, att herr talmannen behagade framställa proposition om afslag å det föredragna betänkandet. Andra Kammarens första tillfälliga utskott har nemligen här företagit sig att behandla en fråga, med hvilken det enligt grundlagen icke tillkommer tillfälligt utskott att taga befattning. Ty den fråga, som beröres i motionen, är en ren och oblandad statsregleringsfråga, en fråga om ändring af Riksdagens vid ett beviljad anslag fästa vilkor. Kongl. Maj:t begärde 1877 af Riksdagen anslag för undervisning i slöjd i folkskolorna, hvilken Kongl. Maj:ts framställning på det sätt af Riksdagen bifölls, att på ordinarie stat anvisades ett anslag af 15,000 kronor »att användas», såsom orden lyda i Riksdagens skrifvelse »till understöd med 75 kronor åt församlingar, som på lämpligt sätt bereda i skolåldern varande barn undervisning i slöjd». Riksdagen har således fastställt understödsbeloppet och fastställt sina vilkor för användningen af detta anslag.

Den föreliggande frågan är alltså, som jag sade, en ren anslagsfråga. Motionen i ämnet hade således af utskottet bort återlemnas till kammaren under anhållan, att utskottet måtte befrias från att behandla den, en anhållan, som naturligtvis af kammaren kommit att bifallas, hvarefter motionen blifvit remitterad åt det enda, rätta hållet, nemligen till statsutskottet. Nu kommer här ett tillfälligt utskott, som, med förbiseende af allt detta, föreslår Riksdagen att ingå till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t skall af egen magt och myndighet ändra af Riksdagen fastställda vilkor.

Jag anhåller, herr talman, om proposition på afslag.

Herr Elowson: Det synes mig vara mycket egendomligt att, såsom den siste talaren gjorde, uti denna fråga nu draga in konstitutionella spörsmål. Då jag är motionär i frågan, skall jag emellertid be att få upptaga dessa spörsmål till besvarande.

Uti motionen hemställer jag om en skrifvelse till Kongl. Maj:t från Riksdagen, uti hvilken skrifvelse Riksdagen, enligt mitt förslag, skulle anhålla, att Kongl. Maj:t efter föregången utredning ville besluta antingen det eller det. Om nu Kongl. Maj:t efter denna pröfning hade funnit, att ärendet borde underställas Riksdagen, så hade jag tänkt mig, att Kongl. Maj:t till Riksdagen hade kommit att aflåta proposition derom.

Jag vill tillika fästa uppmärksamheten derpå, att denna min motion inlemnades efter motionstidens slut. Den var nemligen daterad någon dag i februari månad, och min afsigt var, att den skulle behandlas af något af kammarens tillfälliga utskott. Uti det första tillfälliga utskottet, som kommit att behandla motionen, och af hvilket jag har äran att vara ledamot, har icke varit något

tal om utskottets behörighet att behandla motionen. Visserligen förekom der resonnementsvis tal om, huru vida man kunde hafva anledning att vänta någon framställning från Kongl. Maj:t till Riksdagen uti frågan, men utskottet ansåg sig icke böra ingå i pröfning af den saken.

*Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.
(Forts.)*

Den anmärkning, som den förste talaren framstälde, drabbar således efter mitt förmenande ett beslut, som denna kammare har fattat. Andra Kammaren har nemligen ansett sig böra remittera motionen till sitt första tillfälliga utskott. Uti utskottet har icke varit något tal om hvad som på juridiskt språk kallas »exceptio fori», eller att utskottet skulle vara obehörigt att behandla motionen. Jag anser, att det är konstitutionellt riktigt, att motionen skall af tillfälligt utskott behandlas, då den icke ifrågasätter någonting annat än en skrifvelse till Kongl. Maj:t. Genom att till ett sådant utskott remittera motionen har Andra Kammaren också visat sig gilla denna min åsigt.

Jag anser alltså, att ärendet blifvit riktigt behandladt. Då den förste talaren på de grunder, han anförde, yrkade afslag, skall jag deremot anhålla om bifall till motionen.

Herr Sven Nilsson: Jag skall be att helt och hållet få instämma i det yttrande, som afgafs af herr Hedin, liksom ock i hans yrkande. Jag kan icke föreställa mig, att Andra Kammaren skulle vilja, såsom motionären föreslagit och utskottet hemställt, öfverlemna åt Kongl. Maj:t att ensam afgöra de vilkor, som Riksdagen uppställt för åtnjutande af ett anslag, på så sätt, att Kongl. Maj:t af egen magt skulle från detta af Riksdagen beviljade anslag kunna utbetala större bidrag än hvad Riksdagen genom sina vilkor bestämt. Men detta medgifves alldeles obestriddigt i det förslag, som föreligger. Ty får Kongl. Maj:t den rätt, som utskottet föreslagit, kan Kongl. Maj:t utan Riksdagens hörande ändra vilkoren för anslaget åtnjutande; och följden blir, att större statsanslag, än hvad nu kan beviljas, skulle för ändamålet komma att användas.

Jag beklagar verkligen, att kammaren icke är uppmärksamare vid remissen af motionerna; ty det kan, såsom jag en gång förut sagt, hända, att en och annan motion, som tillhör ständigt utskotts behandling, slinker igenom och kommer till tillfälligt utskott. Det hade efter min uppfattning varit motionärens skyldighet, då ju han måste varit mera inne i frågan, än kammarens öfriga ledamöter, som icke läst motionen eller på annat sätt fått någon kännedom om den, att vid densammas framlemnande eller vid remissen, hafva begärt dess öfverlemnande till statsutskottet. Om så hade skett, är det ju klart, att den blifvit remitterad dit den rätteligen hörde. Men när nu detta icke inträffat, så tror jag, att kammaren af konstitutionella skäl bör afslå det förslag, som föreligger.

Jag anhåller om afslag derå.

Häruti instämde herr *Collander*.

*Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjälärare.*

(Forts.)

Herr Östberg: Den förste talaren, liksom ock den siste, ansåg, att af utskottets hemställan framginge, att utskottet afsåge, att Kongl. Maj:t skulle ega att på egen hand förändra villkoren för åtnjutande af ifrågavarande anslag, i fall en skrifvelse, sådan som den här föreslagna, skulle komma att afgå till Kongl. Maj:t. Jag kan för min del icke finna en sådan uppfattning riktig. Utskottets hemställan innebär ju alls icke något om den saken, utan utskottet hemställer endast, att Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande, huruvida nuvarande föreskrifter äro lämpliga eller andra böra antagas. Jag har icke ett ögonblick tvekat att anse, att Kongl. Maj:t, derest ändrade bestämmelser befunnos önskliga, skulle framställa proposition till Riksdagen derom, så att Riksdagen nu som förut skulle hafva sitt ord med vid bestämmandet af villkoren för anslaget utgående. Jag vill således icke alls i detta afseende erkänna för giltigt hvad af desse talare blifvit anfördt.

För öfrigt är förhållandet, såsom vi veta, sådant, att Första Kammaren alltid brukar remittera motioner om skrifvelseförslag till tillfälliga utskott. Och då något sådant kan gå för sig i Första Kammaren, kan jag icke finna, att det gifves något konstitutionellt hinder för Andra Kammaren att genom tillfälligt utskott behandla ett sådant skrifvelseförslag. En annan sak är sedan, huruvida detta är lämpligt eller icke, och ur den synpunkten må kammaren efter bästa öfvertygelse fatta sitt beslut.

För öfrigt anser jag det framställda förslaget lämpligt; och då icke något konstitutionellt hinder torde föreligga för dess antagande, så vill jag hemställa om bifall.

Herr Pehrson i Törneryd: Jag delar den uppfattning, som af herr Hedin och herr Sven Nilsson blifvit uttalad i denna fråga. Jag kan icke finna annat än att, om förslaget skulle af Riksdagen bifallas och Kongl. Maj:t skulle vilja göra detsamma, en sådan åtgärd skulle föranleda en ökad statsutgift. Vid sådant förhållande torde det vara tydligt, att det är ett ärende, som bort behandlas af statsutskottet. Då emellertid frågan efter mitt förmenande således icke blifvit behandlad af vederbörligt utskott, så har jag för min del ingenting annat att göra än yrka afslag å densamma i det skick, hvori den nu föreligger. Jag föreställer mig nemligen, att, då motionen rätteligen bort tillhöra statsutskottet, den blifvit för sent väckt. Af denna anledning hade det aldrig bort komma i fråga, att den någon gång remitterats till något utskott, utan man hade rätteligen redan vid remissen bort framställa det yrkande, att motionen icke borde till något utskott remitteras, enär den vore för sent framkommen. Jag ber att få erinra om, att det icke är längre sedan än i dag på förmiddagen, då en motionär tog tillbaka sin motion just af den anledning, att motionen innehöll sådant, som bör vara föremål för ständigt utskotts behandling och i följd häraf måste anses för sent väckt. Här föreligger alldeles samma fall. För öfrigt är det en åsigt, som allt mer och mer vunnit stadga i Andra Kammaren, att, då motioner blifvit uppställda i

skrifvelseform, man vid remissen icke bör fästa sig vid sjelfva formen, utan vid innehållet. Innehåller motionen ett ämne, som bör enligt riksdagsordningrn behandlas af ständigt utskott, så har man alltid hållit på, att motionen skall till ett sådant utskott remitteras. Fråga uppstår då, om motionen är i lagenlig ordning väckt. Här blir förhållandet detsamma. Om man anser, att motionen bort behandlas af ständigt utskott, nemligen statsutskottet, är den för sent väckt. Jag anser det och kan därför icke annat än yrka afslag på frågan i det läge, hvori den för närvarande befinner sig.

*Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.*

(Forts.)

Herr Hedin: Herr talman! Jag kan icke annat än beklaga, att första tillfälliga utskottets ordförande förvärrat sin och utskottets sak genom att vilja reducera den fråga vi nu debattera till en *lämplighets*-fråga. Nej, herr talman, frågan om iakttagandet af grundlagens former och föreskrifter är icke en fråga om lämplighet, icke något med afseende hvarpå man kan handla efter tycke och smak, ena gången si och andra gången sa. Hans förklarande, att i utskottets kläm icke förekommer något, som skulle innebära ens en antydning derom, att det skulle tillkomma Kongl. Maj:t att sedan förfara med detta anslag och därför bestämma nya vilkor, såsom Kongl. Maj:t för godt synes, är en allt för sent kommande förklaring, för att jag i min ordning skulle — för att begagna hans uttryck — kunna »erkänna» den för giltig. Hade utskottet menat något sådant, som dess ordförande nu antyder, så hade utskottet uppenbarligen skrivit, att utskottet hemställde, att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att — som jag förmodar uttrycken borde lyda — Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t måtte anhålla, att Kongl. Maj:t efter utredning af den väckta frågan täcktes inkomma till Riksdagen med förslag i ämnet. Men detta har utskottet icke gjort. Slutligen vill jag erinra derom, att, äfven om så hade varit, detta dock icke hjälper saken, då det är konstant grundlagstolkningspraxis i Andra Kammaren, i motsats till inom den Första, att man remitterar ärendena till utskotten efter ärendenas beskaffenhet. Man remitterar icke till ett tillfälligt utskott en lagfråga, därför att den har formen af ett förslag om skrifvelse. Man remitterar icke till ett tillfälligt utskott en statsregleringsfråga, därför att motionären gifvit sin framställning formen af en skrifvelse till Kongl. Maj:t.

Hvad åter beträffar den i Första Kammaren rådande praxis, så finner jag icke anledning att här uttala mig derom annat än i så måtto, att jag erinrar derom, att Andra Kammaren underkänt den äfven i den skarpa formen, att kammaren, utan att ingå i saklig pröfning af en fråga, som på detta sätt i Första Kammaren behandlats, direkt afslagit den. Jag vill också tillägga, att Första Kammarens beslut icke innebär någon bindande autentisk tolkning af grundlagen i vårt land och af hvad vi hafva att anse för »konstitutionelt».

Herr Elowson: Jag för min del ber få framhålla, såsom förut antydzts, att kammaren redan en gång fattat beslut angående be-

Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.
(Forts.)

handlingen af ifrågavarande motion, då nemligen kammaren på framställning af herr talmannen remitterade ärendet till ett tillfälligt utskott. Då skulle det vara beroende på en propositionsvägran nu, huruvida förslaget bör upptagas eller icke. Anser herr talmannen, att utskottets utlåtande icke kan bifallas nu, därför att motionen icke blifvit i grundlagsenlig ordning behandlad, så är den frågan dermed lätt afgjord. Är det åter så, att något annat yrkande än yrkande om afslag här kan komma i fråga, så är det lika lätt.

Hvad sjelfva sakdebatten beträffar, anser jag det icke vara lämpligt att nu gå in derpå. Jag har yrkat bifall till utskottets förslag och skulle så vara, att ärendet i fråga blifvit grundlagstridigt behandladt, så får detta afgöras derigenom, att talmanen förklarar sig förhindrad att framställa proposition på detta mitt yrkande. Dock skulle jag finna ett sådant tillvägagående egenomligt, då kammaren sjelf remitterat ärendet till utskottet en gång förut och detta fattat beslut i hufvudsaklig öfverensstämmelse med motionen, hvilken icke innehåller något annat, än ett förslag till skrifvelse till Kongl. Maj:t.

Herr Nils Petersson i Runtorp: Om jag icke allt för mycket missminner mig, är detta ämne icke någon ny fråga, utan en sådan, som en gång förut förelegat till Riksdagens pröfning. Jag minnes nu icke, om detta var i fjol eller ett af åren förut, och om det var samme motionär eller icke. Men vi hafva haft samma fråga till behandling på 2:a afdelningen inom statsutskottet, och vid det tillfället blef motionen afstyrkt.

Oberoende af de meningar, som nu gjort sig gällande beträffande frågans behandling, tror jag dock, att kammaren icke skulle vara sinnad att gå in på detta förslag, vare sig att Kongl. Maj:t eller enskild motionär framlägger det. Riksdagen lär icke vilja besluta, att vid undervisning i slöjd en folkskola skulle få delas i så många afdelningar, som vederbörande ville. Pluralisformen *afdelningar* användes verkligen här. Utskottet hemställer nemligen »det kammaren måtte för sin del besluta att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida understöd af statsmedel för beredande af undervisning i slöjd må kunna utgå för folkskola, der undervisning på grund af ett större elevantal meddelas på *flera afdelningar*». Således skulle en skola kunna delas i tre, fyra, fem afdelningar och få 75 kronor om året till hvarje afdelning. Detta tror jag icke Riksdagen kan gå in på. Ätminstone afslogs, så vidt jag minnes, den nyssnämnda motionen förra gången på den grund, att vi icke ville gå in på något sådant. Vid hvarje folkskola bör det väl icke finnas flera barn, än att de kunna undervisas på en gång, åtminstone hvad slöjden beträffar. Men om det behagar vederbörande att fördela barnen på flera afdelningar, så må de göra det, dock med samma antal lärare och samma understöd som nu.

Jag tror, att detta är ett tillräckligt skäl att icke bifalla förslaget, och instämmer därför med dem, som yrkat afslag på utskot-

tets hemställan. Jag gör detta såväl på de af mig anförda som af dem framdragna skäl.

*Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.*

(Forts.)

Herr Sven Nilsson: Jag kan icke finna det vara lämpligt att inblanda talmannens åtgöranden med denna fråga. Jag kan mycket väl förstå, — och jag tror också att motionären gör det, — att det kan finnas olika uppfattningar om, hvarthän en motion rätteligen bör remitteras. Men i sådant fall kan ju hvar och en passa på, när talmannen framställer sin proposition vid remissen af ärendet, och, om han då har en annan åsigt än talmannen, söka göra sin åsigt gällande inom kammaren. Det är dock ty värr icke alltid, såsom jag förut äfven sagt, fallet, att kammaren vid dylikt tillfälle är så uppmärksam, att denna ordning kan iakttagas.

Jag kan icke — i likhet med motionären — föreställa mig, att det skulle kunna vara möjligt att framställa propositionsvägran på afslag. Det är nemligen icke något annat yrkande framställt från vår sida, än yrkandet på rent afslag, och det finnes väl icke något hinder för att framställa ett dylikt yrkande, motiven därför må nu vara hvilka som helst.

I afseende å det föreliggande förslaget vill jag, i likhet med herr Hedin, fästa uppmärksamheten derpå, att skrifvelseförslaget icke bestämmer, att Kongl. Maj:t skulle framlägga ett förslag i motionens syfte för Riksdagen, såvida Kongl. Maj:t icke finner sådant nödigt, ty derom har utskottet icke sagt ett ord. Om något sådant varit meningen, så skulle väl i skrifvelseförslaget begärts, att Kongl. Maj:t för Riksdagen måtte framlägga proposition i ämnet. Tages detta förslag naked, såsom det är, vågar jag påstå, att Kongl. Maj:t kan utan Riksdagens hörande göra den förändring, som här är föreslagen. Således skulle derigenom vållas en statsutgift, hvaröfver Riksdagen icke hade beslutande rätt.

Jag vill också fästa kammarens uppmärksamhet på en annan sak, nemligen att vi i ett par eller tre fall hafva prejudikat från konstitutionsutskottet derpå, att skrifvelseförslag, som röra i sak en fråga, som skall behandlas af ständigt utskott, icke skola remitteras till tillfälligt utskott. Konstitutionsutskottet har gifvit Andra Kammaren rätt i denna uppfattning, och då kan denna kammare naturligtvis icke rå för, om Första Kammaren det oaktadt fortfarande håller på en annan åsigt.

Herr Elowson: Jag ber att få fästa uppmärksamheten uppå, att den siste ärade talaren icke behagade fatta hvad jag nyss yttrade. Han sade, att det icke kunde blifva fråga om propositionsvägran å något yrkande om afslag. Detta har väl ingen här heller yttrat. För min del har jag yrkat bifall till utskottets utlåtande, och jag sade, att, om ärendet varit i grundlagsstridig ordning behandladt, så läser det heller icke kunna bifallas, utan då borde propositionsvägran i afseende å yrkandet om bifall göras. Någon vägran att framställa proposition på afslag läser icke kunna göras, ty det är blott i fråga om yrkande å bifall, som en propositions-

Om ändrade
vilkor för
lönebidrag till
slöjdlärare.
(Forts.)

vägran kan ifrågakomma, i fall nemligen ärendet är grundlagsstridigt behandladt. För min del är jag icke öfvertygad om, att ärendet blifvit, såsom man här sökt göra gällande, i grundlagsstridig ordning behandladt, och därför finner jag heller icke något hinder för att proposition på bifall framställles, hvarom jag än en gång anhåller.

Härmed var öfverläggningen slutad; och sedan herr talmannen till proposition upptagit de olika yrkandena, afslog kammaren såväl utskottets hemställan som motionen.

§ 2.

Om tillägg till
§ 25 folk-
skolestadgan.

Föredrogs Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 10 (i samlingen n:o 28) med anledning af väckt motion om utarbetande af förslag till tillägg uti § 25 af gällande folkskolestadga; lydande detta utlåtande sålunda:

»Uti en till utskottet hänvisad motion, n:o 79, har herr *E. Svensson*, med hvilken flera af kammarens ledamöter sig förenat, hemställt, att Riksdagen uti skrifvelse till Kongl. Maj:t ville anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes till nästkommande Riksdag afgifva förslag till sådant tillägg uti § 25 af folkskolestadgan af den 20 januari 1882, att för den af ordinarie lärarepersonalen vid rikets folkskolor, som icke vid sjukdomstillfället är berättigad till hel pension från folkskolelärares pensionsinrättning, må vid sjukdomsfall, som styrkes af läkarebetyg, till tjänstförrättares aflöning icke afdragas större belopp än högst en fjerdedel af kontanta lönen, samt att Kongl. Maj:t efter erforderlig utredning täcktes afgifva proposition för utgående från statsverket af de medel, som blifva en följd af ofvanstående förändring.

Då emellertid med anledning af en i samma syfte af herrar *A. W. Nilsson* och *C. Persson* väckt motion Riksdagens begge kamrar i sammanhang med regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel beslutat, att Riksdagen skall i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka vilkor statsbidrag skulle kunna lemnas till aflönande af vikarie för ordinarie lärare och lärarinna vid rikets folkskolor, som af sjukdom urståndsättas att sin tjänst fullgöra, och sålunda det genom herr *Svenssons* motion kammarens pröfning underställda ärendet redan är af Riksdagen afgjordt, lärer densamma icke kunna till någon ytterligare åtgärd föranleda, hvilket utskottet härigenom får anmäla.»

Efter föredragning häraf anförde:

Herr *Östberg*: Det är visserligen gifvet att den föreliggande motionen icke kan till någon ytterligare åtgärd föranleda, men då det å andra sidan torde vara riktigt, att kammaren fattar formligt beslut i frågan, ber jag få hemställa, att kammaren måtte besluta

att herr E. Svenssons förevarande motion icke måtte till någon kammarens åtgärd föränleda. *Om tillägg till § 25 folkskolstadgan.*

Herr Hedin: Herr talman! Jag finner, att utskottets ordförande i denna fråga varit mera medgörlig än i den föregående, och har nu begärt ordet för att påpeka utförligare, än hvad han gjorde, att det icke blott är *lämpligt*, att kammaren fattar ett beslut, utan att det är rent af nödvändigt, samt att det icke under någon förevändning kan tillkomma utskottet att taga ordet ur kammarens mun och dekretera, att kammaren icke får taga befattning med, ej besluta i detta ärende. Detta är i sjelfva verket höjden af absurditet. Ett sådant förfarande faller icke ens det myndiga statsutskottet in, som dock har rättighet i viss mening att tala på Riksdagens vägnar.

Jag skall anföra ett exempel. Ett analogt fall förekommer i statsutskottets utlåtande n:o 59, der utskottet i anledning af väckta motioner i fråga om reglering af helgonskylden säger:

»Då en utredning i ämnet synes böra föregå den af herr A. Persson i omförmälda motion föreslagna fixering af helgonskylden, men frågan om en sådan utredning, såsom ofvan meddelats, redan förut under innevarande riksdag varit föremål för behandling och afgörande inom kamrarna, samt utskottet sålunda icke finner sig ega anledning att å nyo framlägga samma fråga till Riksdagens ompröfning, hemställer utskottet,

a) att herr A. Perssons ifrågavarande motion, i hvad den afser fixering af helgonskylden, icke må af Riksdagen bifallas; samt
b) att herr O. Anderssons förenämnda motion ej heller må till någon Riksdagens åtgärd föränleda.»

Utskottet gör här icke en »anmälan» derom, att frågan är förfallen.

Det enda kammaren nu har att göra är att besluta, att den ifrågavarande motionen icke skall till någon Riksdagens åtgärd föränleda.

Sedan öfverläggningen förklarats slutad, beslöt kammaren, på derom framställd proposition, att den ifrågavarande motionen icke skulle till någon ytterligare åtgärd föränleda.

§ 3.

Efter föredragning af Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4 i samlingen n:o 29 i anledning af herr G. Erikssons i Myckelgård motion om utsträckning till samtliga lappområden i riket af gällande förbud emot införsel af spirituosa i lappmarkerna, biföll kammaren utskottets i utlåtandet gjorda hemställan; och skulle, jemlikt 63 § 3 mom. riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas medkammaren.

§ 4.

Vidare föredrogs statsutskottets utlåtande n:o 52, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående uppförande af ett kasern-etablissemang i Jemtland för en artilleridivision. *Om anslag till ett artilleri-etablissemang i Jemtland.*

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

Utskottet hemställde i detta utlåtande, att Riksdagen måtte, med bifall till Kongl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning, till ett etablissemang för en artilleridivision i Jemtland af besparingarna å anslaget till värfvade garnisonerade truppernas rekrytering och aflöning anvisa 340,000 kronor.

Vid utlåtandet fans fogad reservation af herrar *L. Jönsson* i Sandby, *Sven Nilsson*, *P. Pehrson* i Törneryd, *A. Persson* i Mörarp, *N. Petersson* i Runtorp, *J. Jonson* i Fröstorp, *J. Anderson* i Tenhult, *L. F. Odell*, *A. Petersson* i Hasselstad och *A. G. Anderson* i Himmelsby, hvilka ansett, att utskottets yttrande och förslag i denna fråga bort hafva följande lydelse och innehåll:

»Utskottet, som icke delar departementschefens uppfattning att Östersund är den lämpligaste förläggningssorten för en artilleridivision för Norrland, föreställer sig deremot, att, om en fullständig utredning af frågan komme till stånd, man skulle finna en för ändamålet tjenligare plats, belägen närmare den på försvar blottade kusten än norska gränsen. Måhända varder det lättare att finna en sådan plats, sedan den norrländska jernvägen, hvars sträckning bestämts jemväl af militära skäl, blifvit vidare framförd.

Utskottet hemställer därför, att Kongl. Maj:ts framställning icke må vinna Riksdagens bifall.»

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Lasse Jönsson: Jag tager mig friheten att äfven denna gång yrka afslag å Kongl. Maj:ts framställning och gör det nu på samma skäl, som jag anförde förra året, nemligen att ett beslut från Riksdagens sida om uppbyggandet af det föreslagna kasern-etablissemangtet bör föregås af en utredning om och hvarest en tjenlig plats lämpligast skulle kunna erhållas. Jag yrkar alltså med afslag å Kongl. Maj:ts föreliggande proposition bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Chefen för landtförsvarsdepartementet herr statsrådet, friherre Palmstierna: Denna fråga angående ett artillerietablissemang i Jemtland var före i fjol och diskuterades då temligen utförligt, men debatten tyckes icke hafva medfört något resultat, utan samma fråga föreligger nu igen och ungefär samma skäl för afslag anföras, hvarför jag torde ytterligare få genomgå densamma.

Jag tager mig då friheten först och främst yttra mig i allmänhet angående *behovet* af ett artilleri i Norrland. Redan år 1848 — således för 40 år sedan — insåg man nödvändigheten af att hafva ett artilleri förlagdt i Norrland, och det beslöts, att ett batteri skulle förläggas i Hernösand. 1871, när Kongl. Maj:t och Riksdagen beslöte en uppsättning af hela artilleriet på 30 fältbatterier, bestämdes äfven, att det skulle vara två fotbatterier för Norrland. Det var icke då afgjort, hvar de skulle förläggas. Men sedermera beslöts, att de skulle tills vidare förläggas i Hernösand

för att sedan flyttas inåt landet. 1872 föreslog Kongl. Maj:t Riksdagen att bygga ett kasernetablissemment i Stockholm, Riksdagen gick in derpå, och det byggdes för 8 batterier. Då Svea artilleriregemente hade 10 batterier, var det gifvet, att två batterier skulle ligga amorstädes. Det var just de två fotbatterier, som voro afsedda för Norrland, eftersom här byggdes för 8 åkande batterier. Af dessa batterier låg det ena till en del förut i Hernösand, och flere man kunde icke der inrymmas. Kasernförhållandena äro der mycket tarfliga. De voro tarfliga förut och de hafva naturligtvis icke blifvit bättre, sedan man bestämt sig för att flytta batteriet derifrån. Der är ett ganska dåligt exercisfält och hvad kasernbyggnaden beträffar, så är den väl nu något bättre än förut, men det är dock så, att folket nått och jemt har tak öfver hufvudet. Deremot finnas alls icke öfningslokaler, såsom exercishus, gymnastik och dylikt. Det finnes visserligen medel att uppköpa stamhästar för, men det finnes icke plats för dem i Hernösand, och der finnas inga stall, inga ridhus. När det, under dessa klimatiska förhållanden, råder sådan brist på öfningslokaler, men finnes godt om snö, kan man förstå, att manskapets öfning icke kan blifva synnerligen god. — En del af det ena batteriet har man sökt uppsätta i Stockholm och bereda plats genom inqvartering i kasernen, så godt sig göra låtit. Detta manskap har undergått samma rekrytbildning som de öfriga, men icke kunnat öfvas såsom fotbatteri, därför, att den del, som här kunnat sättas upp, varit för liten för att bilda ett fullständigt batteri.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissemment i
Jemtland.
(Forts.)*

På detta sätt hafva dessa batterier, som för närmare 20 år sedan blefvo af Kongl. Maj:t och Riksdagen beslutade och för hvilka tillräckliga anslag finnas, af brist på lokaler icke kunnat uppsättas. Och detta under en tid, då taktiken mer och mer visat, att drabbningarna afgöras allt mera uteslutande på grund af elden, allt mindre på grund af de skarpa vapnen, då således det vapen, som uteslutande verkar genom elden, nemligen artilleriet, fått allt större betydelse. Man ser därför, huru de stora staterna ärligen söka öka fältartilleriet. Och här detta fältartilleris storlek betydelse för dessa stater med deras utmärkta infanteri, der det dock bildar liksom stammen för trupperna vid drabbningen, så är det naturligtvis af mycket större vikt för oss, som hafva temligen dåligt infanteri, därför att det består af den fåtaliga indelta armén och den stora massan temligen öofvad beväring. Vi behöfva artilleriet ännu mycket mera. Här är dock icke nu fråga om att öka fältartilleriet, utan det är fråga om att bereda utrymme för att verkligen kunna sätta upp det en gång beslutade, och det hafva vi icke råd till att låta bli.

Men är det af stor betydelse för oss att hafva ett artilleri, så är det också viktigt att hafva det för Norrland afsedda artilleriet i *Norrland*. Om man skulle tänka sig, att man skulle bygga här i Stockholm och här kunna sätta upp batterierna, så skulle det kosta en hel del penningar, men ändock vara högst olämpligt. Ty om jag hade en artilleridivision här mobiliserad, så skulle den vid

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

krigsutbrott flyttas upp till höjden af Jemtland, d. v. s. bortåt 600 kilometer. Detta är dock ingen småsak, i synnerhet som jernvägen går öfver åtskilliga punkter, som ligga temligen nära kusten, hvarigenom en dylik transport blefve synnerligen svår att skydda från att bli afbruten. Men icke blott frågan om transporten, utan sjelfva mobiliseringen må här beaktas. Vid mobiliseringen af artilleriet är det icke blott stammen, som skall utrustas och marschera, utan den skall kompletteras med en stor mängd beväring. Och denna beväring är speciellt vid fotartilleriet större än vid annat artilleri; äfven skall komplettering ske med hästar. Inom Mälardalen, der det finnes mycket vatten och mycket berg, är det icke så folkrikt; därför är här relativt stor brist på beväring och hästar, under det att der finnes mycket trupper. I Norrland deremot finnes litet trupper, men relativt öfverflöd på beväring och hästar, hvarför just de för Norrland afsedda hästarne och beväringen måste tagas från Norrland. Då är det väl icke skäl att taga ned dem hit och mobilisera dem här för att sedan skicka upp dem. Äfven för öfningarna är det angeläget, att artilleriet finnes der beväringen finnes. Det är således af stor vikt att hafva dessa batterier i Norrland. Vi måste fästa stort afseende vid detta Norrlands försvar och undan för undan, i den mån tillgångarna tillåta, ordna det samma. Mången har vid tanken på Norrland endast för ögonen de vanliga kartorna, der Norrland icke framställes i samma skala som det öfriga Sverige. Men skaffar man sig en karta, der Norrland är tecknadt i samma skala som det öfriga landet, så att man lättare kan sätta sig in i ytförhållandena derstädes, börjar man få ett begrepp om, huru oerhördt stor denna landsdel är, och huru nödvändigt det är, att dessa för Norrland afsedda truppadelningar finnas just i Norrland. Det är äfven en annan sak, som härvid är förtjent af uppmärksamhet. Norrland har ett helt annat skaplynnne än det öfriga Sverige. Skåne har sitt skaplynnne med temligen stora, relativt flacka höjdformer. Det mellersta Sverige är småbrutet. Norrland åter har en annan natur: temligen branta, skogbeväxta höjder, djupa dalar med elfvar eller sjöar och landsvägar, som gå der i dalarne, och någon gång, ehuru sällan, förbindelser mellan ådalarne öfver dessa höjdryggar. Det är gifvet, att man måste begagna en annan taktik der än annorstädes; man måste sätta sig in i landets natur för att kunna försvara det på bästa sätt. Detta tillkommer i första hand artilleriofficerarne. Emedan man icke kan komma fram annat än utefter vägarne, åtminstone ej med större kolonner, är det af vikt att intaga sådana positioner, att man beherskar dessa vägar. Derfor är det särdeles nyttigt för dessa artilleriofficerare, som skola leda artilleriet deruppe, att vara vana vid landet och dess natur.

För min del kan jag således icke finna annat, än att ändamålsenligheten, att icke säga nödvändigheten af att förlägga det för Norrland afsedda artilleriet i Norrland, är uppenbar. Samma åsigt har ock generalfälttygmästaren haft, hvarför han, sin pligt likmätigt, gång på gång hos Kongl. Maj:t anhållit att få artilleriet

verkligen förlagdt i Norrland. Kongl. Maj:t har äfven derom gjort flera framställningar till Riksdagen. 1884 och 1885 framstälde Kongl. Maj:t förslag derom, men då var det fråga om att sätta upp tvenne åkande batterier, hvarför det behöfdes ett årligt anslag på 50,000 kronor, och för etablissemmentets byggande begärdes 350,000 kronor. Detta afslogs. Men jag antager, att det berodde derpå, att rätt mycket medel behöfdes för byggande, och att den årliga budgeten skulle höjas. Här är icke fråga derom. Här har Kongl. Maj:t noga hållit sig dertill, att det icke skulle sättas upp annat än det Kongl. Maj:t och Riksdagen en gång och för länge sedan beslutit, nemligen dessa tvenne fotbatterier. Hvad *medlen* beträffar, så har Kongl. Maj:t hemställt, att de skulle tagas af gjorda besparingar å anslaget till värfvade garnisonstruppernas rekrytering och aflöning, hvilka besparingar uppgå till cirka en million kronor, detta med anledning deraf att en hel del af de värfvade trupperna icke kunnat hållas fulltalig eller, rättare sagdt, icke kunnat uppsättas nog hastigt. Detta gäller särskildt artilleriet. Gjorda uträkningar, som omtalas i fjorårets kongl. proposition, visa, att på sjelfva artilleriets uppsättning äro gjorda större besparingar än det belopp, hvarom nu är fråga. Särskildt hafva besparingar uppkommit genom dessa båda batterier, som icke ännu blifvit uppsatta af brist på plats. Och att dessa medel böra kunna användas till detta ändamål, det torde vara temligen tydligt genom en jemförelse med förhållandena vid uppsättningen af öfriga trupper. Om man t. ex. tänker på fästningsartilleriet vid Vaxholm, så fans der visserligen kasern. Men det var en hel del, som skulle utföras der, och detta skedde för besparingar, som Riksdagen bestämt skulle få användas till hvad som behöfdes för truppens uppsättning. På samma sätt var det med trängbataljonen vid Karlsborg, likaså med Vesternorrlands och Blekinge bataljoner. Således är det i öfverensstämmelse med Riksdagens flere gånger fattade beslut att taga af dessa besparingar.

Om anslag till ett artilleri-etablissemment i Jemtland.

(Forts.)

När Andra Kammaren i fjor afslog Kongl. Maj:ts proposition, yttrade den talare, som nyss hade ordet, äfven då, att Östersund icke vore den rätta platsen. Jag inbillade mig då, att jag öfvertygat honom om, att han hade orätt. Men detta var tydligen ett misstag. Jag uppfattade Andra Kammarens afslag såsom beroende derpå, att man ansåg att staden Östersund borde bidraga till tomten. För att efterkomma denna önskan har Kongl. Maj:t också låtit fråga stadsfullmäktige i Östersund derom, och de hafva erbjudit sig att bidraga till tomten, hvarför den föreslagna summan nedsatts till 340,000 kronor. Nu har emellertid den ärade talaren, som är en af reservanterna, åter dragit fram frågan om den lämpligaste *platsen*. Han yttrade, så vidt jag fattade honom rätt, att anledningen, hvarför Andra Kammaren i fjor afslog Kongl. Maj:ts proposition, var hufvudsakligast den omständigheten, att icke någon utredning förelåg angående platsens lämplighet. Derför skulle det vara skäl att fortfarande afslå Kongl. Maj:ts framställning. Uti propositionen finnes dock anfördt, att alla militära auktoriteter

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

äro ense om, att Östersund är den lämpligaste platsen. Med någon lång utredning derom har jag icke velat besvara kammaren. Och till statsutskottet hafva öfverlemnats åtskilliga papper, som innehålla en dylik utredning. Men då detta icke tyckes vara tillräckligt, och då reservanterna säga, att det bör åstadkommas en fullständig utredning i frågan — då de tro, att det skall blifva ett annat resultat — så måste jag anhålla att få besvara kammaren med att på stället få göra en dylik utredning. Det blir något långt, men jag kan icke underlåta att göra det.

Jag tillåter mig då nämna några militära auktoriteter, som föreslagit artilleriets förläggande till Östersund eller till Frösön, hvilket egentligen är alldeles detsamma, då det är likgiltigt, om etablissemetet ligger på ena eller andra sidan om bron. Då ser man att i

1875 års förslag till lag om härordningen — utarbetadt af G. R. Abelin, C. M. Björnstjerna, C. S. A. Lagerberg, A. Th. Wijkander, E. M. af Klint, J. H. Rosensvärd, C. V. G:son Leijonhufvud och E. Th. Morén — uti bil. litt. B till detta förslag

upptages Norrlands artilleriregemente förlagdt till Östersund;

1877 års öfvergångsförslag, afgifvet af chefen för generalstaben, föreslås att i Östersund skall byggas en kasern för Norrlands artilleriregemente;

1878 års härordningsförslag (se särskilda utskottets utlåtande) — ledamöter af utskottet voro: G. R. Abelin, A. Th. Wijkander, E. Key, Carl Ifvarsson, Ola Andersson, C. A. Larsson, Liss Ol. Larsson m. fl. — n:o 1, bil. litt. E.:

Norrlands artilleriregemente, 7 fältbatterier, upptages förlagdt i Östersund;

1882 års landtförsvarskomité — i densamma ingingo såsom ledamöter bland andre: C. S. A. Lagerberg, E. von Vegesack, C. G. Breitholz, C. Ericson, J. O. B. Stecksén, C. A. Larsson, E. Key, Sven Nilsson, Carl Ifvarsson och Liss Ol. Larsson —

Norrlands artilleriregementes öfningsplats och förläggningsort för skolorna föreslås till Frösön.

Komitén säger deri: »att Östersund af strategiska skäl synes böra väljas till fördelningens hufvudort, i hvars närhet fördelningens specialvapen äfven böra förläggas.»

Uti protokollet öfver landtförsvarsärenden den 10 januari 1884 (se nådiga propositionen till 1884 års riksdag, sid. 33) yttrar dåvarande statsrådet Ryding:

»För genomförande af den redan år 1874 såsom nödig ansedd förändring i förläggningen af Svea artilleriregementes båda fotbatterier lärer tiden kunna få anses numera vara inne, och jag anser generalfälttygmästaren och chefen för artilleriet hafva anfört öfvertygande skäl för ändamålsenligheten deraf, att nämnda batteriers förläggningsort måste blifva Jemtland.»

Chefen för artilleriet hade likaledes i underdånighet hemställt: »att såsom förläggningsort för Svea artilleriregementes 9:e och 10:e batterier trakten invid Östersund måtte vardas bestämd.»

Uti protokollet öfver landtförsvarsärenden den 12 januari 1885 Om anslag till ett artilleri-etablissemang i Jemtland. (Forts.)
 (se nädiga propositionen till 1885 års Riksdag, sid. 31) yttrar dåvarande statsrådet Ryding:

»Det är derföre af icke ringa vigt att berörda ogynsamma förhållanden så snart som möjligt ändras, och första vilkoret derför är, att de båda batterierna sammanföras till en ny gemensam förläggningssort. Dertill lärer, sasom Eders Kongl. Maj:t redan tillförene förklarar, böra väljas en från kusten något aflägsset belägen och derför mera skyddad plats, och hafva verkställda undersökningar redan tidigt gifvit vid handen, att trakten vid Östersund är för batteriernas förläggning synnerligen lämplig. Den omständighet, att Östersund sedermera blifvit satt i direkt jernvägsförbindelse såväl med det sydligare Sverige som afven med Norge, har åt platsen jemväl i det hänseende, hvarom nu är fråga, gifvit ökad vigt och betydelse, och har i öfverensstämmelse härmed Östersund i de senare härordningsförslagen städse angifvits såsom förläggningssort för Norrlands artilleri. Alla skäl tala således för valet af Östersundstrakten.»

Vidare har uti *chefens för generalstaben* underdåniga yttrande angående åtgärder för Norrbottens försvar af den 28 september 1887 yttrats:

»Sedan vi icke längre äro herrar i Östersjön, kunna depoterna för de kårer, som hafva sina förläggningssområden närmast Bottniska viken omöjligt bibehållas å nuvarande mötesplatser», samt tillagt, »artilleribatteriet (eller batterierna) i Hernösand borde derför flyttas till Östersund.»

Chefen för generalstaben säger 1887 i sitt underdåniga utlåtande angående de strategiska grunddragen af ett krig i Sverige: »Operationsbasen för försvaret af Norrland söder om Ume elf bör förläggas till Jemtland. Öfver Jemtland har sedan urminnes tid nordliga Sveriges enda banade förbindelser till Norge gått fram. Att väg här förefunnits mellan Östersjön och Oceanen beror på tillgränsandet till Jemtland af en bland Norges förnämsta och folkrikaste kulturbygder. Trakten omkring den i midten af landskapet Jemtland befintliga väldiga insjön Storsjön kan anses för ett vidsträckt slättland. Befolkningstätheten är fullt jemförlig med kusttrakten vid Bottenhafvet, och af denna anledning, då i fråga varande trakt är att anse såsom den naturliga mellanstationen för förbindelsen mellan Östersjön och Atlanten samt försvarbara pass leda hit från Vesternorrland, synes basen för nordliga Sveriges försvar — utom Norrbotten — icke annorstädes än hit kunna förläggas.» — Det är nemligen hela tiden icke fråga om Luleå-distriktet, utan om det sydligare Norrland. — »Vid Jemtlands hufvudort, Östersund, och å den i Storsjön belägna fruktbara ön Frösön, finnes tillräckligt utrymme för nödiga förråd, upplag och depoter. Hit gå också norra stambanan från Vännäs vid Ume elf och Sollefteå vid Ångermanelfven till Bräcke, jernvägen Sundsvall—Ånge—Bräcke samt stambanan söderifrån genom Helsingland till Ånge. Hufvudoperationsbasen för Norrlands försvar torde på detta sätt ordnad

Om anslag till ett artilleri-etablissemang i Jemtland.
(Forts.)

komma att uppfylla de flesta fordringar, som på en sådan böra ställas, och då för förbindelsen bakåt tillika finnas till förfogande icke mindre än sex vägar, så varder icke blott en vigtig del af Norrland utaf sagda bas betäckt, utan äfven det nordanfjellska Norges resurser kunna sägas medelbart befintliga å densamma område. Betänker man slutligen, att Trondhem står i jernvägsförbindelse förmedelst jernvägen öfver Röros och utför Glommenelfven med det öfriga Norge, och derigenom ock med Sveriges hufvuddel, får försvarsbasen i Jemtland en ännu större betydelse.»

Vidare har chefen för generalstaben med anledning af detta statsutskottets betänkande och den dervid fogade reservationen i ett utlåtande i denna månad yttrat följande: Ifrågavarande etablissemang, hvars uppgift tydligen är att innesluta den artillerimateriel jemte de förråd, som behöfvas vid mobiliseringen af den för Norrland afsedda artilleridivisionen, äfvensom att utgöra förläggningssort för den depot, medelst hvilken samma division under fälttågets lopp skall kunna hållas vid magt, måste vara förlagdt till den operationsbas man tänkt sig i och för försvaret af Norrland — med undantag af Norrbotten — eller snarare, det skall i sjelfva verket utgöra en del deraf, men den operationsbas, som väljes i detta hänseende, måste gifvetvis vara så belägen, att den medger största möjliga trygghet för de anordnade etablissemang, upplagda förråd eller under utrustning varande trupper, på samma gång kommunikationerna med de punkter, som kunna vardas hotade, böra vara de bästa möjliga. Endast sålunda vinnas säkerhet för att icke dessa etablissemang m. m. varda indragna uti sjelfva krigshändelserna, hvarigenom operationsarmén kunde löpa fara att beröfvas det stöd, som ligger uti en på förhand beredd ekonomisk bas, ett stöd, som särskildt i Norrland är af största betydelse. Deremot kan ett etablissemang sådant som det nu ifrågasatta, lika litet som någon annan inrättning på operationsbasen, blifva afsedt att tjena till direkt skydd för »den på försvar blottade kusten» eller för någon del deraf. Platsen måste väljas så, att alla hotade punkter så vidt möjligt erhålla lika goda förbindelser med det område, hvarifrån försvarsvarstrupperna skola henta de nödiga villkoren för sitt bestånd, hvaraf ock följer att dessa förbindelser böra i hufvudsak vara rigtade bakåt. Här af framgår äfven, att den med kusten jemnlöpande norrländska jernvägen aldrig kan blifva bestämmande för valet af operationsbas vid Norrlands försvar, huru stort militärt värde den i öfrigt än må ega i och för samma försvar.

Östersund, liggande vid den enda jernväg, som uti denna del af Sverige leder från kusten rakt in i landet, beläget centralt gent emot den kuststräcka, om hvars försvar det här närmast är fråga, varande den enda punkt, der, utom jernvägen, flertalet från kusten ledande vägar sammanlöpa samt med jernvägsförbindelse med Norge och derigenom äfven med Sveriges sydligare delar, synes i allt uppfylla de fordringar med afseende på ändamålet, som under gifna förhållanden kunna uppställas.

Hittills har endast tagits hänsyn till etablissementets betydelse i krigstid. Men det bör också lämpa sig till förläggningssort för artilleritrupper under fred och, ur denna synpunkt sedt, torde en stad i alla afseenden vara att föredraga framför hvarje annan plats, som skulle kunna sättas i fråga. Då nu Östersund är den enda norrländska stad bland dem, hvarom här kan blifva tal, hvilken ej ligger vid kusten och sålunda ej är i första hand hotad, synes äfven detta böra varda bestämmande för valet.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissement
Jemtland.
(Forts.)*

Af hvad jag här ofvan tillåtit mig anföra torde framgå, att Östersund är den enda lämpliga förläggningssorten för en artilleri-division för Norrland.»

Ja, det är alltid tråkigt att höra en mängd yttranden uppläsa, och jag ber om ursäkt för att jag upptagit herrarnes tid dermed; men jag har icke kunnat underlåta att anföra detta, då reservanterna, efter allt hvad i fjol yttrades af mig i denna sak, ännu säga, att det behöfves en fullständig utredning. Jag påstår derför, att denna utredning redan är gjord, och åtskilliga gånger — jag tror minst tio — hafva de militära auktoriteterna föreslagit Östersund. Men icke blott de militära auktoriteterna hafva gjort detta, utan äfven komiteledamöter från denna kammare hafva af strategiska skäl föreslagit Östersund. Utredningen är sålunda gjord.

Reservanterna synas mig för öfrigt hafva begått ett misstag, som emellertid är ganska förklarligt, då man gifver sig in på strategiska undersökningar utan att hafva alla förutsättningar, som äro nödvändiga derför. De hafva nemligen förväxlat operationsbasen med operationsområdet. Operationsområdet är hela den terräng, inom hvilken armén rör sig, och sålunda äfven krigsskådeplatsen. Inom området bör helst finnas en fästning, som kan utgöra ett stöd för försvaret. Vore det nu fråga om att lägga en fästning invid Sundsvall eller deromkring, skulle detta naturligtvis synnerligt starka försvaret, då kusten nu är blottad på försvar, men derom är nu icke fråga. Operationsbas deremot är den plats, punkt eller linie, derifrån man får allt, som den stridande truppen behöfver för att kunna röra sig framåt, såsom mat, kläder, skodon, vapen, ammunition och depottrupper o. d. Denna bas måste derför ligga temligen i fred från sjelfva striden. Man kan också hafva en fästning till operationsbas, då armén, sedan den försvarat sig till det yttersta, kan retirera dit. Så är förhållandet med Karlsborg. Karlskrona och Karlsborg hafva alldeles olika uppgifter. Karlskrona fästningsverk skola taga emot den första stöten och försvara kusten, men Karlsborgs fästning kan naturligtvis icke uträtta något för kustens försvar, utan skall försvara förråden, så att de icke kunna tagas genom öfverrumpling, utan äro tillgängliga för armén, som också skall kunna retirera till Karlsborg, om så blir nödigt. Operationsbasen och operationsområdet äro sålunda något helt olika.

Då det är fråga om hvar ett kasernetablissement skall förläggas, måste man taga hänsyn till allt som behöfver finnas der, såväl manskap som befäl, fordon, ammunition, vapen och dylikt, som undan för undan måste sändas dit upp. Derför är det bäst

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemant i
Jemtland.
(Forts.)

att lägga ett sådant etablissemant till en knutpunkt för flera vägar, och det är tydligen visadt, att Östersund är en sådan punkt. Flertalet vägar mötas vid Refsund, hvarest man med några provisoriska befästningar och litet depöttrupper skulle ganska bra kunna försvara sig emot en fiendtlig ströfcorps.

Jag ber att ännu en gång få beröra chefens för generalstaben yttrande om behovet af att hafva artilleriet i en stad. Det skulle, säger han, förutom vissa agrémenter för befäl och underbefäl, såsom att få sina lefnadsbehof tillfredsställda och sina barn i lämpliga skolor, för kronan medföra en icke ringa ekonomisk fördel. Det är nemligen så, att, om man förlägger en trupp till en stad, kan man säga till befälet: »Ni får skaffa eder bostäder sjelfva mot den af staten bestämda inquarteringsersättning, som visserligen icke är stor». Men lägges etablissemantet på landet, måste staten skaffa dem bostäder. Så har skett vid volontärskolan å Karlsborg och vid kavalleriskolan å Ladugårdsgärdet, der det dock endast är fråga om 8—10 månaders kommendering, och befälet därför kan lemna sina familjer. Men är det fråga om en ort, der garnisonen ständigt skall ligga, så måste staten se till att äfven befälets familjer få bostäder, och för en officersfamilj torde 4 å 5 rum icke kunna anses för mycket. Staten har sålunda byggt å Karlsborg för det der stationerade befälet, tillhörande artilleri- eller ingenjörtrupperna. Skulle det nu ifrågavarande artillerietablissemantet förläggas till Ånge eller Bräcke, måste man der också uppföra byggnader för befälet, och detta blefve betydligt dyrare än hvad nu föreslagits.

Då jag sålunda finner det högst behöfligt att hafva artilleri i Norrland äfven under fredstid; då den ifrågasatta platsens lämplighet är till fullo utredd; och då de erforderliga medlen finnas besparade samt därför icke begäres något anslag, utan endast en anvisning på befintliga tillgångar; då vidare staden Östersund icke är bunden vid sitt anbud längre än till detta års slut och det icke är antagligt att staden förnyar sitt anbud, om Riksdagen nu icke beslutar sig härför, hemställer jag på det enträgnaste, att kammaren nu ville genomföra det för 20 år sedan af Konung och Riksdag fattade beslut.

Herr O. Erickson i Bjersby: I likhet med den förste talaren kommer äfven jag att yrka afslag på utskottets föreliggande förslag.

Af fortifikationsgeneralens utlåtande i ämnet se vi, att icke ens de militära myndigheterna äro ense angående de kostnader, som ett artillerietablissemant i Östersund borde betinga, samt dessa kostnaders fördelaktigaste användning. För min del antager jag också, att, om man beslutar sig för att, i enlighet med Kongl. Maj:ts förslag, i Östersund uppföra det ifrågasatta etablissemantet, den derför beräknade kostnaden, 340,000 kronor, kommer att betydligt öfverskridas, innan man erhåller sådana byggnader, som behöfvas för det ändamål, som för närvarande och i synnerhet för framtiden dermed afses. Vederbörandes afsigt torde nemligen få anses vara, att de ifrågavarande två fotbatterierna, hvilka skulle förläggas till

Östersund, skola, så fort omständigheterna sådant medgifva, förvandlas till åkande batterier. Men äfven i fråga om den tidpunkt, då denna förändring bör ske, råda olika meningar mellan general-fälttygmästaren och departementschefen. Att nu besluta uppförande af byggnader för endast två batterier, vore således ekonomiskt oklokt, och att batterierna snart nog måste förändras till åkande, efter hvilken förändring de nu föreslagna byggnaderna måste befinnas otillräckliga, är så mycket sannolikare som de kanoner, som äro afsedda för dem, äro alldeles lika med det åkande artilleriets. Äro dessa kanoner redan nu tunga för ett anspann af 6 hästar i mellersta Sveriges för artilleriets rörelser mera gynsamma terräng, måste de blifva för tunga för ett anspann af endast 4 hästar i Norrlands vilda och obanade trakter. Och att föra med i fält fotbatteriernas lätta men gamla 2,25-tums framladdningskanoner, för hvilka truppnumerären och hästantalet äro beräknade, kan ju ej komma i fråga. Jag hade tänkt mig, att dessa framladdningskanoner vore hädanefter att betrakta endast såsom reservkanoner, att användas endast i det olyckliga fall, att vi förlorade våra bättre kanoner.

Om anslag till ett artilleri-etablissemant i Jemtland.
(Forts.)

Det lilla bidraget af 10,000 kronor, som Östersunds stad erbjudit sig att för ändamålet lemna, kan icke heller förmå mig att medverka till nedläggande af så stora kostnader på en plats, som — och detta är mitt hufvudsakligaste skäl för ogillande af det föreliggande förslaget — sedan den först föreslogs, under årens lopp för mängen och äfven för mig visat sig af strategiska skäl vara mer och mer olämplig för ändamålet. Herr statsrådet har endast synes det, tagit hänsyn till *mellersta* Norrland, men jag har tänkt på *hela* Norrland; och gör man det, kan man väl ej bestrida, att platsen för ett dylikt etablissemant borde läggas mera norrut än vid Östersund. Vore det fråga om anfalls- eller försvarskrig mot Norge, hvilket dock måste anses såsom en orimlighet, vore platsen för visso riktigt vald. Men säkerligen komma dessa batterier till användning åt annat håll och långt mera norrut, och därför måste enligt min tanke Norrlands hufvudsakligaste artilleri förläggas till Norrbotten i trakten af Boden eller Luleå. Der skulle såväl befäl som trupp kunna under sommaröfningarne lära sig känna den terräng, i hvilken de skulle strida. Terrängen omkring Östersund behöfva de, såsom framhållits, icke studera. Öfver Östersund hafva vi också rätt att vänta ett vänskapligt artilleri från Norge till mellersta Norrlands försvar. Påståendet att ett så tillbakadraget läge som Östersunds skulle vara fördelaktigt uti ifrågavarande hänseende förefaller dess mera egendomligt, som man i andra länder söker förlägga garnisonerna så nära de hotade gränserna som möjligt. Jag erkänner, att öfre Norrlands fullkomliga saknad af nutidens farligaste vapen, artilleriet, är en brist i vår försvarsorganisation och en lucka, som behöfver fyllas. Men luckan skall fyllas der den finnes.

Jag slutar, såsom jag började, med att yrka afslag å så väl Kongl. Maj:ts proposition som statsutskottets hemställan.

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Semiland.
(Forts.)

Med herr Erickson instämde herrar *Anderson* i Tenhult, *Petersson* i Dänningelanda och *Sjöberg*.

Herr Lasse Jönsson: Om man ser till hvarifrån första uppslaget till denna artillerifråga härleder sig, så finner man, att den uppkom vid 1871 års lagtima riksdag, då, sedan vid samma riksdag det stora arméorganisationsförslaget fallit, en viss beklämning hvilade öfver Riksdagen. De, som varit vållande till detta afslag, voro ganska slagne och ville lemna någon upprättelse för hvad de åtgjort vid arméförslagets fall. Riksdagen beviljade därför då icke blott hvad Kongl. Maj:t begärt, utan ännu mera. Kongl. Maj:t hade bland annat begärt sex åkande batterier, men Riksdagen beviljade sex ridande i stället och höjde anslaget för 90 karlar med 11,170 kronor till 36 hästar med 14,780 kronor och till 63 legda hästar med 8,050 kronor, eller således sammanlagdt med 34,000 kronor utöfver hvad Kongl. Maj:t begärt. Sedan dess har det varit mindre tal om fullföljd eller uppfyllande af de beslut, som Riksdagen då fattade. Vid samma tillfälle hade man äfven beslutit att förlägga fyra åkande batterier i Karlskrona, och under diskussionen härom uttalades från flera håll, att artilleriet borde förläggas invid kusten, för att vara beredt att mottaga den allra första stöten af den annalkande fienden. Jag vill uppläsa något ur den diskussion, som då fördes. En reservant inom statsutskottet hade tyckt, att artilleriets förläggande i Karlskrona vore olämpligt och att fienden genom öfverrumpling lätt skulle kunna instänga artilleriet derstädes. Då yttrade sig dåvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet general Leijonhufvud häremot och sade:

»Den förre talaren anser det orätt att förlägga det artilleri, som skall gå först i elden, på öppna platser nära rikets gränser. Han vill förlägga hela detta vapen midt inne i landet. Om det vore fråga om *reservartilleri*, hade han utan tvifvel rätt, men här är fråga om det artilleri, som tillhör arméens första linie och som således genast bör stöta till sin vederbörliga armécorps. Det kommer att vid första order om mobilisering sättas på fältfot och omedelbarligen förenas med den aktiva arméen. Att det dervid skulle vara så långsamt i sina rörelser, att det lät sig innestängas af en landstigen fiende, har ingen sannolikhet och vore i hög grad nedsättande för dess duglighet. Men något sådant är ej att befara, ty äfven om dess egna hästar äro otillräckliga till batteriernas fulla anspänning, så kan alltid ett tillräckligt antal påräknas i Karlskrona för kanonernas och de öfriga vagnarnes transporterande utom området för den landstigna fienden. Deremot anser jag rätt, att på sådana ställen, der större truppsammandragningar kunna komma in fråga, arméen tillhandahålles tillräcklig materiel.»

Och äfven flere yttrade sig i samma riktning. En talare sade:

»Det kan väl ej anses klokt handladt, att på det sättet förlägga ett så väsentligt vapen så långt som möjligt från en blifvande anfallspunkt, endast af fruktan att materielen skall tagas af en landstigen fiende.»

Våra öfriga artilleritruupper ligga ju också nära kusten, såsom i Göteborg och Landskrona, så att det nu är första gången fråga om att lägga artilleriet långt in i landet. Förut då det varit tal om Östersund, har det stått i förbindelse med hela arméorganisationer, då fråga varit om att upprätta ett helt nytt artilleriregemente för Norrland. Här är nu blott fråga om en division af Svea artilleri, och det kan också hos oss sparsamhetsvänner uppväcka en fruktan för, att här bakom äfven nu döljer sig detta stora förslag, äfven om icke det stora arméförslaget framkommer i sin helhet. Det är i detta afseende jag just har mina stora dubier.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)*

Hvad det ekonomiska beträffar, så vill jag icke mycket fästa mig vid Östersunds stads lilla anbud, lika litet som vid de ned-sättningar, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet ansett sig kunna göra i generalfälttygmästarens kostnadsförslag. Ty sedan en kasern väl är byggd, är det ganska lätt att bygga till densamma, det se vi exempel på vid alla våra kaserner, der nya byggnader uppföras. Ja, man har exempel på att vid en kasern byggnader uppförts till en hel svadron, utan att Riksdagen derom blef rådfrågad. Här är fråga blott om första steget och det är det jag fruktar att taga. Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet har äfven sagt, att det *ej kostade* något, derför att medlen skulle tagas af besparingar, men dessa besparingar, som uppgått till en ganska stor summa, äro nu på återgång och kunna ganska fort försvinna. De började uppkomma 1878 med 339,000 kronor, och hafva sedermera utgjort i runda tal 1879 501,000 kronor, 1880 500,000 kronor, 1881 601,000 kronor, 1882 710,000 kronor, 1883 808,000 kronor, 1884 906,000 kronor, 1885 996,000 kronor, 1886 995,000 kronor, — således någon återgång, — 1887 998,000 kronor, 1888 1,000,729 kronor, men 1889 blott 996,000 kronor. Således har en återgång redan begynt och man kan finna af arméförvaltningens yttrande i föl, att man kan vänta ytterligare återgång. Det säges der: »Att reservationernas tillväxt sedan ingången af år 1886 upphört har sin grund i det med sistnämnda år inträdda nya aflönings-sättet vid Göta och Vendes artilleriregemente samt Kronprinsens husarregemente. Sagda aflönings-sätt har visat sig medtaga icke blott de besparingar, som förut vid nämnda tre regementen upplupit, utan ock dem, hvilka fortfarande uppkomma vid de regementen af de värfvade garnisonstrupperna, vid hvilka det nya aflönings-sättet ännu icke är infördt». Således antager arméförvaltningen, att det numer icke är att vänta någon ökning och i verkligheten är det icke blott slut med sådan ökning, utan en tillbakagång har redan inträdt. Har man en gång börjat med det nya antagnings-sättet, får man väl också fortsätta dermed; och då blifva anspråken på dessa besparingar allt större och större. Här är därför i sjelfva verket fråga om ett nytt anslag, ty det är ingen skillnad uti att anlita besparingar, som hålla på att försvinna, och att bevilja ett helt nytt anslag.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid, men vill fortfarande i mitt yrkande om afslag. Vi kunna vara öfvertygade att,

Om anslag till ett artilleri-etablissemment i Jemtland. om vi taga detta steg, det skall komma att kosta oss mycket penningar, fastän det nu kan synas icke kosta något.

(Forts.)

Herr Nils Petersson i Runtorp: Det skulle vara förmätet af mig att söka vederlägga hvad herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet yttrat rörande de strategiska förhållandena med detta kasernetablissemment. Jag måste säga att jag icke förstår det i vidare mån, än att jag efter bästa förmåga sökt tänka mig in i saken. Herr statsrådet yttrade, att man borde förlägga en dylik depôt, hvarom här är fråga, så långt in i landet, att den icke är lätt åtkomlig för fienden. Det förvånar mig vid sådant förhållande, att vi hafva så många depôtter, som icke äro förlagda på detta sätt, t. ex. i Malmö, Helsingborg, Landskrona n. fl., och vi stå nu i begrepp att bygga ett nytt dylikt etablissemment i Göteborg. Tanken härpå har gjort att man varit något tveksam, innan man velat besluta sig för att förlägga ett etablissemment så långt bort som det hvarom nu är fråga. Så länge jag icke besökt Norrland, sade mig mitt vanliga bondförnuft, att, om man icke ville lägga etablissemmentet ända ned vid kusten, kunde man förlägga det vid Bräcke eller Ange. Men sedan jag nu sett dessa platser, har jag funnit det icke vara möjligt att förlägga det till någon af dem, emedan de äro för öde och folktomma. Men en annan plats, der man kunde tänka sig etablissemmentet förlagdt, vore Sollefteå. Der finnes det en sådan jordmån och en så tillräcklig befolkning, att den platsen bör kunna lämpa sig för en förläggning af etablissemmentet dit. Men detta lemnar jag derhän, då jag icke är strateg, och endast en militär lär kunna bedöma den frågan. Detta har emellertid varit orsaken, hvarför jag deltagit i reservationen.

Nu lär det väl icke tjena mycket till att bråka om den här saken, ty att döma efter den utgång, de gemensamma voteringarne i går och i dag fått, lider väl intet tvifvel, att äfven denna fråga kommer att vinna Riksdagens bifall. Jag vill emellertid göra en vänlig hemställan, att, om ifrågavarande kasernetablissemment ovilkorligen skall förläggas till Östersund, det måtte byggas så förståndigt som möjligt. Frösön är icke någon lämplig plats. Etablissemmentet må gerna förläggas vid Östersund, men då icke så nära staden, att etablissemmentet införlifvas med densamma, för hvilken händelse stadsfullmäktige derstädes förbundit sig att till staten erlägga ett betopp af 10,000 kronor, ett belopp, som vederbörande i så fall nog skola taga igen många gånger om. Denna af Östersunds stadsfullmäktige föreslagna plats är icke heller lämplig af det skäl, att den hufvudsakligast består af sank åkerjord. Blott några hundra alnar från denna plats finnes en annan vida lämpligare, uppe på en platå, och genom att välja den skulle man dessutom vinna den fördelen, att etablissemmentet komme att ligga närmare intill exercisfältet. Sistnämnda plats skulle också helt säkert bli mycket billigare än den alldeles invid sjelfva staden belägna och man kunde då genom ett billigare pris för tomten blifva ersatt för de 10,000 kronor, hvarmed Östersunds stad eljest skulle bidraga.

Men, som sagdt, jag vill icke tvista om lämpligheten i strategiskt hänseende af den föreslagna platsen. Jag anser blott att saken icke är så brådskande, att vi icke kunna skjuta upp den ännu ett år, på det att man må kunna taga frågan i närmare skärskådande. Då skulle man icke heller behöfva göra sådana inskränkningar i afseende på vaktrum, arrester och stallar, som nu måst iakttagas, utan se saken mera i sin helhet. Jag tror därför att saken icke skulle förlora, utan tvärt om vinna på att den uppskjutes ännu ett år. Detta är också skälet, hvarför jag för närvarande yrkar afslag å den kongl. propositionen och bifall till reservationen.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)*

Med herr Petersson i Runtorp instämde herr *A. G. Anderson* i Himmelsby.

Herr *G. Erikson* i Myckelgård: Jag hade kanske icke bort begära ordet i denna fråga, då jag är bosatt i den trakt, till hvilken det nya kasernetablissemanget blifvit föreslaget att förläggas och då etablissemangets förläggande dit möjligtvis kan för jordbrukarne i trakten medföra åtskilliga fördelar, ty då jag gillar förslaget, skulle jag kunna blifva bemött med den invändningen, att jag talar i egen sak. Men jag har i riksdagsprotokollen funnit, att många andra af kammarens ledamöter vid åtskilliga tillfällen tagit till orda i ungefär likadana frågor, då det gällt deras hemort. Jag har därför äfven vågat göra det.

Jag skall icke försöka vara någon strateg, ty jag är icke hemma på det området, utan litar helt och hållet på de militära myndigheternas uttalanden der vid lag. Särskildt har jag fäst mig vid de uttalanden i denna sak, som gjorts af generalbefälhafvaren *Ryding*, som vistats på platsen i åtskilliga år såsom chef för Jemtlands fältjägarecorps och under denna tid varit i tillfälle att studera terrängförhållandena deruppe, och jag tror, att han likasom äfven de öfriga militära myndigheterna hafva bättre reda på dessa förhållanden och äfven bättre kunna bedöma platsens lämplighet i strategiskt hänseende i öfrigt än dessa tio reservanter.

Aterstår sedan den ekonomiska delen af frågan. Men då här icke begäres något extra anslag, synes det mig som skulle någon tvekan icke behöfva uppstå i det hänseendet. Jag är sangvinisk — jag erkänner det — och kanske mer än många inom denna kammare, men dock icke så mycket, att jag kan tro att dessa besparade medel på 4:de hufvudtiteln komma att få användas till mera produktiva ändamål, såsom till exempel: byggandet af jernvägar, jordens uppodlande, handelns och sjöfartens uppmuntrande o. s. v. Och då af de militära myndigheterna så bestämdt uttalats, att den nu föreslagna platsen är den mest lämpliga för i fråga varande ändamål, så, hvad blir följden om Riksdagen nu afslår den gjorda framställningen? Jo, att Kongl. Maj:t ett annat år begär ett extra anslag för sakens genomförande. Frågan blir då föremål för gemensam votering och kommer att gå igenom med pukor och trumpeter.

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.

Jag skall icke vidare upptaga tiden, utan inskränker mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

(Forts.)

I detta anförande instämde herr *Bromée*.

Herr Bratt: De, som här motsätta sig Kongl. Maj:ts föreliggande proposition, hafva, i likhet med reservanterna, såsom skäl derför hufvudsakligen anført, att den ifrågasatta platsen ur strategisk synpunkt icke skulle vara lämplig. Och den åsigten vidhåller man hårdnackadt, oaktadt Kongl. Maj:t har förklarar — hvad som för resten nu under diskussionen af chefen för landtförsvarsdepartementet blifvit styrkt genom uppläsandet af en hel serie militära auktoritetens uttalanden — att platsen nätt upp är den lämpligaste för sitt ändamål, som kan tänkas. — Det är i parentes sagdt högst anmärkningsvärdt, hvilket mått af allt omfattande militära insigter, som ändock härvarande representanter för vår modernäring besitta. Dessa insigter gifva sig tillkänna genom beständigt återkommande skarpa kritiker af militära myndigheters åsigter och åtgärder samt öfverraskande upplysningar om hvad som händer och sker i den militära världen och hvarom man naturligtvis anser, att de militära fackmännen sakna all kannedom. Gent emot en så mångsidig och öfverflödande militärisk visdom från hrr jordbrukares sida måste det vara ganska vanskligt att träda i opposition för den, som med ledsnad måste erkänna, att han ingenting annat är en dilettant på de flesta krigsvetenskapliga områden. Men här sjunger ju hvar fogel efter sitt näbb; och om jag också icke kan mäta mig med de talare, hvarpå jag här syftar, i tro på egen obegränsad förmåga att bedöma och kritisera alla möjliga militära beslut och förslag, så torde jag likväl kunna mäta mig med dem i upprigtigt intresse för de frågor, som röra fosterlandets försvar. På grund af detta intresse tillåter jag mig nu framställa en blygsam antikritik öfver motiveringen till den förkastelsedom, som här blifvit uttalad mot förslaget att förlägga ett artillerietablissemang i Östersund, och jag skall dervid företrädesvis hålla mig till de skäl, som af reservanterna blifvit anförda samt nu af trenne talare vidhållna, nemligen att den föreslagna platsen skulle vara *strategiskt olämplig*.

Man säger att från kustförsvarets synpunkt Östersund är en illa vald plats. emedan kustförsvaret genom etablissemangets förläggande dit icke blefve så tillgodosett som det borde blifva. Jag ber då till en början att få erinra om chefens för generalstaben promemoria, som nyss upplästes. Denna promemoria belyser frågan om Östersunds strategiska lämplighet för här i fråga varande ändamål från en mera vetenskaplig synpunkt. Jag skall söka belysa den, för min del, från en rent *praktisk*.

Hvad innebär då kustförsvaret? Kustförsvaret i egentlig mening utgöres af *befästningar*, anlagda på vissa viktiga punkter af kusten för att skydda denna, vare sig med eller utan tillhjälp af sjövapnets fartyg och minor. Vidare kan man tänka sig ett kustförsvaret i den mening, att, om man väntar anfall på en viss del af kusten, så

kan en der befintlig tillräcklig truppstyrka hållas beredd att möta fienden och söka kasta honom tillbaka i sjön. Äfven detta är ett slags kustförsvar. Men att deremot ett öppet etablissement — och dertill ett sådant som är afsedt för *fältartilleri*, hvilket i regeln icke kan inlåta sig i strid på öppet fält utan i samband med andra trupper — skulle vara lämpligt för kustförsvar, detta är något, som öfvergår åtminstone alla militära begrepp. Ett sådant etablissement blir alltid värdelöst eller till och med skadligt för kustförsvaret. Hvarför? Jag skall med några ord söka visa detta.

Om man har ett öppet militäretablissement med sina förråd vid eller i närheten af en kust, på hvilken ett anfall kan förutsättas, så står man inför tvenne alternativ: *untingen* skall detta etablissement försvaras eller skall det *icke* försvaras. I förra fallet måste jag ovilkorligen vid detta etablissement binda en viss, tillräcklig och af olika vapen sammansatt truppstyrka; och jag måste hålla den der äfven med risk att fienden alls icke kommer till detta ställe, som jag afser att försvara; hvaraf följer, att jag då blir i saknad af samma trupper på *den* plats, der fienden verkligen gör sitt anfall. Ty, mine herrar, det finnes en regel, som är lika gammal som kriget sjelft, en regel, som tillämpades under trojanska kriget mera än 1,000 år före vår tidsräkning lika visst som under fransk-tyska kriget 1870—71 och som i alla framtida krig *kommer* att tillämpas; och denna regel lyder, att det är *den anfallande*, som bestämmer *operationsområdet*. Det är en af anfallets allra viktigaste fördelar framför försvaret, ja, kan hända den allra främsta, att den anfallande har operationernas initiativ med afseende på både tid och rum i sin hand. — Om vi alltså bestämma oss för att under alla förhållanden försvara vårt etablissement, blir deraf följden, att vi måste dervid binda en truppstyrka, som vi antagligen komma att sakna, der den bättre behöfves. — Det andra alternativet var att vi besluta oss för att *icke* försvara vårt etablissement. Ja, då utsätta vi oss för att fienden tillintetgör det och tillika bemäktigar sig dess förråd; ty just om fienden icke är der väntad, ligger det i hans intresse att söka sig dit. Långt ifrån således att ett öppet etablissement kan bidraga till försvar af ett kustområde eller öfver hufvud af något område alls, hvar det än må vara beläget, kommer ett sådant etablissement i stället att utgöra en tunga på försvaret af landsdelen i dess helhet.

Ligger deremot etablissementet åtskilliga dagsmarscher in i landet, men har goda förbindelser, så kan man, obekymrad för etablissementets egen säkerhet efter de strategiska regler, som krigsläget i sin helhet framkallar, disponera öfver så väl de trupper, som i etablissementet äro stationerade, som dem, hvilka jemte de förra skulle behöfvas för att försvara samma etablissement, om det låge vid eller nära kusten.

Tillämpa vi dessa allmänna betraktelser på föreliggande fall, så finna vi, att staden Östersund genom sitt på samma gång undandragna och likväl centrala läge, genom de lokala fördelar den erbjuder — för att icke tala om det anbud, som af staden gjorts —

Om anslag till
ett artilleri-
etablissement i
Jemtland.
(Forts.)

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemant i
Jemtland.

(Forts.)

och slutligen genom sina jernvägsförbindelser åt alla väderstreck är — såsom samtliga militära myndigheter förklarar — nått upp den lämpligaste plats som kan anskaffas.

Här har yttrats, att etablissemantet borde förläggas längre norr ut. Men, mine herrar, en blick på kartan skall genast säga oss, att det icke finnes någon möjlighet att lägga etablissemantet längre norr ut, utan att det kommer för nära kusten och dermed framkallar nu nämnda svårigheter, ty in i lappmarken kan det ju icke förläggas, och att förlägga detsamma vid *Boden* på den plats, der norra stambanan träffar Luleå—Ofotenbanan, — en plats, hvilken visserligen såsom taktisk position lär vara synnerligen gynsam — torde icke heller vara lämpligt, såvida det icke sker i samband med *befästningar*. Men å andra sidan bör i en befästning icke vara förlagdt fältartilleri, utan fästningsartilleri, ty fältartilleriet är och bör förblifva en *mobil* trupp, som är disponibel för strider i terräng, men ej bunden vid någon bestämd befäst plats.

Detta är nu den enkla och som mig synes temligen ovedersägliga militära uppfattningen af saken gent emot uppfattningen af reservanternas och de talares, hvilka ansett att det skulle ligga i kustförsvarets intresse att få etablissemantet förlagdt närmare kusten — *kustförsvaret*, som aldrig *kan* eller *bör* komma i fråga att sättas i samband med etablissemantet för en mobil trupp.

Man har talat om att etablissemant finnas i Malmö, Landskrona, Göteborg etc. Ja, det är mycket sant; men detta beror derpå, att dessa städer, åtminstone hvad Malmö och Landskrona beträffar, för längre tid tillbaka varit fästningar och garnisonsplatser med redan befintliga militära etablissemant, hvilka man funnit sig böra tillgodogöra i stället för att bygga nya längre in i landet. Hvad åter Göteborg beträffar, torde åtskilliga bland herrarne veta, att det länge varit fråga om att förlägga Göta artilleri till trakten af Sköfde just af sådana hänsyn jag här sökt framhålla. Men så måste man ju äfven taga hänsyn till att i Göteborg, såsom varande en stor stad, måste finnas garnison; och krigsstyrelsen har icke funnit lämpligt att dit förlägga någon annan trupp. Om det sålunda nu finnes några öppna militäretablissemant vid eller nära kusten, hvilket för dessa etablissemant är en bestämd olägenhet, kan *deri* ej ligga något skäl att bygga flera etablissemant på samma sätt, då man för dem kan finna lämpligare platser.

Mine herrar, jag tror att de fleste af eder, som med någon uppmärksamhet följt med tidens företeelser på det militära området, måste hafva erfarit, att i nästan alla länder fältartilleriet under de senare årtiondena, nämligen efter fransk-tyska kriget, fått en betydelse, som det förut aldrig haft. Följden deraf är, att artilleriet blifvit ökad öfver allt i de stora militärstaterna, hvilka jag väl vet, att vi ingalunda kunna följa, om vi än böra, i vår egen frids intresse, vara uppmärksamma på de hufvudriktningar, i hvilka deras krigsväsen utvecklas. Om dessa stater erfara vi oupphörligt, att de öka sitt fältartilleri. Och hvarföre? Jo, taktiken går nu

för tiden i den riktningen, att artilleriet verkligen är drabningens alfa och omega. Det har till uppgift att *inleda* striden. Är man den anfallande, så är det artilleriet, som skall bana vägen för hufvudvapnet, infanteriet. Är man den försvarande, är det artilleriet, som framför allt skall söka nedskjuta motståndarens artilleri. Artilleriet skall också *afsluta* striden. Har man nemligen förlorat drabningen, är det artilleriet som har skyldighet att med sin eld täcka den återgående armén; har man vunnit den, skall artilleriet med sin eld förfölja de slagna fiendtliga trupperna. Med ett ord — jag upprepar det, ty jag kan ej finna något bättre jembörelseuttryck — *artilleriet är drabningens alfa och omega*. Om dertill emot hvarandra skulle stå två truppstyrkor, den ena med, den andra utan artilleri, är den senares öde alldeles afgjort. Man kan på dessa båda parter tillämpa Tegnér's ord, då det var fråga om en tvist rörande en grekisk grammatik: »Det kan icke bli någon strid», skref han, »der den ene icke gör annat än slår och den andre icke gör annat än faller»; ty precis detta är hvad som blir händelsen med dessa två trupper. Den, som icke har artilleri, kommer aldrig till strid, ty hans infanteri skjutes ned af det fiendtliga artilleriet, innan det kan börja sin eld.

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

Nu är, såsom vi väl veta, händelsen den, att Norrland för närvarande icke har någon artilleristyrka. Ty den lilla trupp af 40 man, som ligger i Hernösand, kan till följd af de ytterst bedröfliga yttre förhållanden, hvarunder den existerar, icke hållas i sådant skick, att den kan sägas vara annat än en parodi på en tidsenlig artilleritrupp. Och dock är Norrland, menligt att döma, just den provins, som i främsta rummet behöfver hafva sina försvarskrafter i godt skick. I Norrland borde finnas ett helt artilleriregemente. Deruti hafva ock alla de senaste härordningsförslagen öfverensstämt med hvarandra. Att nu åtminstone få dit denna division på två batterier, såsom statsmagterna för 20 år sedan beslutat, borde väl således icke möta något motstånd.

En af de talare, som här uppträdde, ansåg, att, då vissa militära myndigheter förordat *åkande artilleri*, under det Kongl. Maj:ts förslag blott omfattade *fofbatterier*, frågan ej vore utredd, hvarför det tills vidare icke vore skäl vidtaga någon förändring alls eller nu göra något för lösningen af den norrländska artillerifrågan. Ja, i fråga om fot- eller åkande artilleri får jag bekänna, att det vore vida bättre, om vi genast kunde få de båda för Norrland afsedda batterierna organiserade såsom åkande, och jag ber få erinra, att, enligt statsrådsprotokollet, hörande till den kongl. propositionen, chefen för landtförsvarsdepartementet, i likhet med alla andra militära auktoriteter, förklarar sig anse, att sådant skulle vara synnerligen önskvärdt. Men Kongl. Maj:t har ansett sig icke böra gå längre — förmodligen af ekonomiska skäl — än att åska bifall till organiserande af de för 20 år sedan beslutade foqbatterierna, hvilket sistnämnda beslut eger sin förklaring deri, att då, omedelbart efter fransk-tyska kriget, man ännu icke kände den stora taktiska betydelse, som artilleriet i och genom det kriget fått, likasom artilleriet

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

då på långt när icke vunnit den tekniska utveckling, som det *nu* har; och betydelsen af vapnets *rörlighet* var också långt ifrån så utpräglad 1871, som den under de två sist förflutna årtiondena blifvit. Jag vill dessutom nämna, att, om man får dessa batterier organiserade som fotartilleri, deruti alls intet hinder ligger att sedermera få dem organiserade som åkande. Ty fotartilleri kan mycket väl vara, om jag så får säga, en bottenkola för utbildning af åkande artilleri. Utbildningen så väl för tjensten vid sjelfva vapnet som af befäl och trupp är densamma i båda fallen. med det undantag att för det åkande artilleriet fordras flere ryttare och flere stamhästar. Fotbatteriernas nuvarande organisation utgör således icke vare sig hinder eller omväg för deras organiserande till åkande, då Riksdagen vill lemna de ytterligare anslag, som dertill kunna vara behöfliga.

Samme talare, som yttrade sig om fot- och åkande batterier gjorde ett faktiskt misstag. Han sade att, då kanonerna för båda vapenslagen vore lika tunga, han ansåg det vara orätt, att fotbatterierna fortskaffades med fyra hästar, då de åkande fortskaffades med 6. Hans uppgift är felaktig. Batteriernas respektive fordon anspännas för fot- och åkande artilleri på samma sätt; skilnaden består, med hänsyn till hästarne, blott i antalet lösa hästar på ena och andra hållet.

Mine herrar, jag tillåter mig fästa eder uppmärksamhet derpå, att en krigsstyrkas befintlighet i Norrland är ett *verkligt behof*. Men *utan* artilleri är en sådan krigsstyrka otidsenlig och onyttig; och då jag är lifligt öfvertygad derom, utbedjer jag mig att I måtten låta edra betänkligheter falla och bifalla Kongl. Maj:ts förslag, hvartill jag för min del yrkar bifall.

Med herr Bratt förenade sig herrar *De Laval, Styffe, Werner, Beskow, Larsson* i Upsala, *Söderblom, Berndes, Sandwall, Kilman* och *Hygrell*.

Herr Björkman: Efter det långa och möjligtvis sakrika anförande, som den siste talaren hade, och efter de många instämmandena i hans yrkande om bifall till Kongl. Maj:ts förslag torde det väl synas vågadt att i motsats dertill yrka afslag. Jag skall icke heller våga tvista med herrar militärer om rätta platsen för detta etablissemang, i fall det kommer att byggas. Men jag grundar mitt yrkande om afslag på den åsigt jag har, att både klokhet och försigtighet bjuder kammaren att icke nästan hejdlöst bevilja hvarje anslag, som kan behöfvas, äfven om det i viss mån synes nödvändigt. Utgången af de gemensamma voteringar, som i går och i dag egt rum, likasom af föregående gemensamma omröstningar synes böra mana till försigtighet i detta afseende. Tro herrarne att vi efter dessa voteringar kunna beskyllas för att vara försvarsnihilister? Jag vädjar till herrarne och frågar hvad herrarne anse, att folket skall tro, då det i tidningarne läser om de stora summor, vi beviljat för försvaret. Jag tror att litet hvar skall förvåna sig der-

öfver. Jag är fullkomligt öfvertygad om att det skulle vara både klokt och politiskt att vänta med byggandet af detta etablissement åtminstone ett eller annat år. Jag kan icke föreställa mig, att någon lifsfara skulle ligga deruti.

Om anslag till ett artilleri-etablissement i Jemtland.

(Forts.)

På grund härutaf skall jag be få yrka afslag å Kongl. Maj:ts förslag och bifall till reservanternas hemställan.

Herr Pettersson i Boestad: Jag vill blott hafva till protokollet antecknad, att jag yrkar afslag å så väl Kongl. Maj:ts förslag som utskottets hemställan i denna fråga.

Herr Sven Nilsson: Ehuru den ärade talaren på göteborgsbänken, som yttrade sig från talarestolen, ifrågasatte, att vi, representanter för jordbruksnäringsen, skulle kunna täfva med militärerna i militära insigter, men likvisst trodde att vi icke egde synnerligen stora sådana, och ehuru många af kammarens ledamöter med honom instämde, vågar jag likväl uppträda i denna fråga, ehuru jag är jordbrukare. Jag vill dervid säga, att jag tror, att det sunda förståndet och varsamheten många gånger torde vara lika bra att ha i en öfverläggning, sådan som denna, som en öfverdrifven militärvurm, och jag är öfvertygad att många skola gifva mig rätt, om jag säger, att de långt drifna anspråken från militärernas sida vållat, att framställningen rörande fosterlandets försvar fallit, just på den grund att militärernas anspråk varit alltför öfverdrifna. Jag är också viss på, att, om icke den varsamhet, som råder inom det motsatta partiet, landtmännen, funnits, man skulle af militarismen hafva drifvits in på en sådan väg för försvaret, att man skulle bittert ångra sig i närvarande stund. Jag tror därför, att man äfven bör taga någon hänsyn till hvad som yttras från motsatta sidan, af dem, som icke äro militärer.

Det har sagts, att statsmagterna för 20 år sedan godkänt det förslag, som nu föreligger. Men under 20 år kan mycket förändras och jag hemställer, huru vida frågan i närvarande stund är i det skede, hvori den var för 20 år sedan. Den stora komité, som uppgjorde förslaget om landtförsvarets ordnande, hade ej varit tillsammans, och jag medgifver villigt, att äfven denna komité tillstyrkte det förslag, som nu föreligger, nemligen att platsen för nu ifrågasatt varande etablissement skulle blifva Östersund. Men detta skedde naturligtvis icke därför att vi, jag och de mig likstälde, voro de, som sågo ut platsen, utan förklaringen, hvarför vi gingo in på förslaget, var det, att de militärer, som sutto i komitén, förordade den platsen. Men jag får för min del upplysa, att sedan dess äfven jag i denna fråga samrådt med andra militärer, som för mig gifvit bevis på, att det kan ifrågasättas, om icke andra platser i Norrland äro lämpligare för att der förlägga detta etablissement.

Äfven vill jag fästa herr statsrådets uppmärksamhet på, att det förslag, som utaf komitén framlades, var uppgjort under den förutsättning, att det stora förslaget till arméorganisation skulle blifva antaget. Men det vet herr statsrådet lika väl som jag, att

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

det förslaget hänger i luften och att man icke fått någonting väsentligt åtgjort af hvad der föreslogs. Således kan det vara förlåtligt, om man, fastän man suttit i en komité och varit med om dess förslag, dock icke längre vill hålla derpå, när man i alla fall kan visa att förändringar sedan dess inträffat af den beskaffenhet, att man kan ifrågasätta en ny utredning. Och den utredning, hvilken, som herr statsrådet nämnde, verkställes för åtskilliga år sedan, är visst en utredning, som man under senare år kan taga i öfvervägande, men den innehåller i alla fall förslag utaf den beskaffenhet, att — jag håller på det — en ytterligare utredning bör företagas, huru vida icke en annan plats längre norrut kan vara lämpligare. Ty jag kan icke värja mig för den tanken, att, om man nu lägger etablissemang i Östersund, det kan komma sedermera att ifrågasättas, när den norrländska jernvägen kommit längre upp i landet, huru vida man icke borde förlägga ett nytt etablissemang längre upp i Norrland.

Äfven ur andra skäl finner jag det från min synpunkt alldeles icke nödvändigt att förlägga detta etablissemang just i Östersund. Jag tror, att man hellre bort gå en annan väg och jag finner att, så vida det är möjligt, borde man, äfven om det blefve något dyrare, förlägga det på landsbygden. Jag skulle kunna framhålla många skäl för den åsikten och i komitén framhölls också, att man borde frångå vanan att vid alla möjliga tillfällen förlägga militära etablissemang i städerna, utan att man dervid mera borde tänka på landsbygden till följd af de vådor, som kunna vara förenade mången gång med militärens förläggande i städerna. Jag vet nog, som herr statsrådet nämnde, att ett militäretablissemang på landet kan blifva dyrare, än om det förlägges i stad. Och ett viktigt skäl, som anförts till förmån för städerna, är äfven det, att det blefve till besvär för befälet att icke få bo i stad och icke få sina barn uppfostrade i skolorna der. Men för den skull ensamt tror jag dock icke, att det är skäl att hålla så fast vid städernas företräde såsom garnisonsorter, och finnas inga andra skäl, så tror jag icke att man behöfver vidhålla det.

Herrarne veta nog att, sedan den stora komitén var samlad, jernvägssystemet utvecklats sig i mycket stor skala i Norrland. Men vid den tid, då komitén var samlad, funnos icke dessa jernvägar, och det är ju klart, att man då heller icke kunde veta, i hvilken stor utsträckning utvecklingen af jernvägsnätet i Norrland skulle komma att ega rum under den närmaste tiden. Då hade man den föreställningen, att man icke skulle gå med stambanan norrut längre än till Ångermanelfven. Men nu är banans sträckning dit icke blott en föreställning utan en verklighet, och nu tror jag icke, att man slutar med att framdraga banan norrut, förrän man kommit ända till Haparanda. Då tycker jag att man kunde göra oss det medgifvandet att åtminstone taga i öfvervägande att flytta etablissemang längre upp i stället för att lägga det i Östersund. Jag tycker, fastän den platsen icke är billig, att man kunde förlägga det till Boden. Den platsen står i jernvägsförbindelse åt

många håll, det är en vacker, öppen plats, och den ligger in i landet. Men kan hända får man lägga det ändå längre in i landet. I alla fall tror jag dock att saken tål att tänka på.

För resten tycker jag, att denna Riksdag varit så frikostig med anslag för militära ändamål, att för tillfället borde man kunna vara nöjd. De gemensamma voteringarne utgöra ett vittnesbörd om, hvilka stora summor det varit, och jag tror att underrättelserna om de stora anslag, som redan blifvit beviljade, säkerligen icke skola blifva mottagna med särdeles glada känslor i vårt land.

Huru det skall komma att gå, om Kongl. Maj:t nästa år gör framställning om erhållande af ett rent statsanslag för ändamålet, det kan jag naturligtvis icke vara någon spåman om, såsom talaren från Jemtland. Vi skola låta den Riksdagen bedöma den frågan. Men jag tror likväl icke att det skall gå så lätt nästa riksdag att få igenom så stora anslag som de, hvilka lemnats vid denna riksdag, utan det kan vara ganska tvifvelaktigt, huru det skall gå vid de gemensamma voteringarne då med en fråga sådan som denna. Ty ställningen kan mycket väl blifva sådan, att icke ett sådant förslag går igenom.

Jag tror sålunda att gent emot de skäl, som finnas anförda i utskottets betänkande, kan det finnas äfven andra skäl framhållna, nemligen dels de, som anförts i reservationen, och dels de, som nu här under diskussionen framkommit, och att dessa skäl äro fullt tillräckliga för att jag skall anse mig böra yrka bifall till reservanternas förslag.

Med herr Sven Nilsson instämde herrar *Larsson* i Berga, *Truedsson*, *Bengtsson* i Boberg, *Bengtsson* i Gullåkra, *Nilsson* i Rinkaby, *Ersson* i Vestlandaholm, *Gyllensvärd*, *Svenson* i Edum, *Jansson* i Saxhyttan, *Olson* i Stensdalen, *Andersson* i Upsal och *Andersson* i Hasselbol.

Herr Odell: Då äfven jag reserverat mig mot utskottets föresvarande betänkande, så har jag icke gjort det därför, att icke *under nuvarande förhållanden* Östersund möjligen skulle vara den lämpligaste platsen för ifrågavarande etablissement. Men då, såsom vi alla veta, den norrländska banan nu kommer att byggas fortare än man förut antagit, sedan så stora anslag gifvits för dess fortsätande uppåt, så torde herrarne kanske medgifva, att det icke är otänkbart, att en lämpligare plats därför kunde finnas utefter denna jernväg. Det skulle också vara underligt, om, då det gäller att bestämma platsen, dit denna artilleridivision skulle förläggas, man skulle fästa så stort afseende vid en viss plats därför, att man der lättare kunde erhålla undervisning åt befälets barn. En sådan förman vore icke betydelselös; om det ena låte förena sig med det andra, vore derom ingenting att säga. Men för den händelse, att en annan plats skulle från försvarshänsyn befinnas blifva mera passande, och om, då banan en gång kommer att uppnå den ändpunkt, som man afser att den skall hinna, denna punkt skulle be-

Om anslag till
ett artilleri-
etablissement i
Jemtland.
(Forts.)

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemant i
Jemtland.

(Forts.)

finnas vara mera lämplig, så må det skälet i och för sig vara så tungt, att det icke må förvåna någon af herrar militärer, om en sådan lämplig plats af oss, den ene som den andre, vid behandlingen af frågan kommer att föredragas. Och jag tror visserligen, efter hvad jag hört, att det kunde blifva fråga om inrättandet af ett annat artillerietablissemant längre upp, då den stora banan blir färdig. Men under sådana förhållanden är det väl icke sagdt, att den nu föreslagna platsen är den lämpligaste.

Jag väntar därför, i likhet med hvad förut blifvit sagdt, att kan hända, om man dröjer litet, man skall få ett förslag från herrar militärer, hvilket angifver en mera lämplig plats än den nu ifrågasatta. Och hvad beträffar att Östersunds stad åtagit sig att lemna 10,000 kronor, med vilkor att man bygger etablissemantet på den plats, vi sett angifven på den i utskottet företedda kartan, så tror jag, att staden skulle taga igen den summan åtskilliga gånger för den dyrare marken, i händelse den platsen skulle blifva vald.

Jag vill därför, i likhet med hvad herr Nils Petersson antydde, att man bygger etablissemantet på en plats, som motsvarar ändamålet, men icke blir så dyr att bebygga som denna sankta plats, om man nödvändigt skall bygga vid Östersund. Jag anhåller sålunda om bifall till reservationen och afslag å utskottets hemställan.

Herr vice talmannen Liss Ol. Larsson: Jag har inom utskottet biträdt det slut, hvartill utskottet kommit; men ehuru jag gjort det, vill jag naturligtvis icke säga kammaren, att jag gör anspråk på att hafva några som helst strategiska kunskaper, och jag kommer således icke att för egen del framkomma med några strategiska funderingar om, huru vida Östersund är lämpligaste platsen eller icke för ett sådant artillerietablissemant. Men det har redan blifvit upplyst, att jag med flere af utskottets ledamöter varit ledamot dels i den stora försvarskomitén, dels i särskilda utskott, hvilka i sina betänkanden uttalade sig för, att Östersund vore den lämpligaste platsen för ett artillerietablissemant i Norrland, samma uttalande gjordes ock, så vidt jag erinrar mig, i den s. k. stora motionen vid 1878 års riksdag, och under hvilken flere af oss hade våra namn. Naturligtvis voro mina strategiska kunskaper då icke större än nu; men jag litade då såsom nu på fackmännen. En kammarledamot, som i förhållande till detta förslag befinner sig i samma ställning som jag, har väl förklaradt, att det då var fråga om det stora härordningsförslaget, men jag kan icke begripa, att, när platsen den gången ansågs lämplig, den icke skulle vara lämplig äfven nu; och jag, som icke lika lätt ändrar åsigt, kan icke komma ifrån den, som jag då hade.

När frågan i föl var före i statsutskottet, inkom till utskottet ett förslag till betänkande från den afdelning, som förberedt frågan, hvilket förslag, som icke var något alternativt förslag, innehöll, att man icke satte i fråga, att icke Östersund vore den lämpligaste platsen, men att man ville, att Östersunds stad skulle bidraga till inköp af den mark, som vore behöflig för etablissemantet. Jag an-

slöt mig inom utskottet till detta förslag. Men under frågans behandling i utskottet blef det icke antaget, utan pluraliteten föreslog, att Kongl. Maj:ts då förevarande förslag skulle vinna bifall utan detta vilkor. Afdelningens förslag kom icke ens med i betänkandet i form af reservation.

*Om anslag till ett artilleri-etablissemment i Jemtland.
(Förts.)*

När nu emellertid frågan återkommit, samt det skäl, hvarför såväl jag som utskottsafdelningen nästlidet är icke ville bifalla förslaget, eller att man dessförinnan ville höra, om icke Östersunds stad ville bidraga något till inköp af mark för etablissemmentet, numera blifvit undanröjdt, i det Östersunds stad, som blifvit hörd, förklarar sig vilja lemna sådant bidrag, förefinnas icke för mig några skäl att rösta emot statsutskottets förslag, så vida jag icke skulle funnit på några skäl, som jag icke kände till i fjor, men sådana känner jag icke. Det har förvånat mig icke så litet att finna att personer, som jag icke trodde i strategisk hänsyn hafva större kunskaper än jag, vågat gifva sig in på frågans bedömande ur strategisk synpunkt och säga, att Östersund icke är rätta platsen för etablissemmentet. Jag hemställer, huruvida kammaren, för den händelse den skulle följa dessa personers anvisning, skulle vara villig att lemna de anslag, som erfordras för att förlägga det, der dessa sagt, att det borde ligga, och således förkasta allt hvad de militära auktoriteterna i frågan sagt. Jag tror icke, att så skulle vara fallet.

Vidare har det blifvit framhållet mot föreliggande förslag, att Kongl. Maj:t prutat på det anslag, som af de militära auktoriteterna beräknats vara erforderligt, och nedsatt det med några tiotusen kronor. Att man i denna kammare söker fästa sig vid ett sådant skäl är ett förfaringssätt, som åtminstone icke brukar vara vanligt här.

Det är alldeles gifvet att, i fråga om förläggningsorten för ett sådant artillerietablissemment, måste vi, som icke göra anspråk på att ega strategiska kunskaper, lita på hvad de auktoriteter säga, som yttrat sig i frågan. De hafva med en alldeles ovanlig enighet ansett Östersund vara den lämpligaste platsen. Man säger vidare, att man borda skjuta upp frågan för att få den utredd. Hvem skall utreda den? Kongl. Maj:t och de militära auktoriteterna hafva uttalat sig, krigsministrarne, den ene efter den andre, hafva uttalat sig, och de ha gjort det alldeles enstämmigt. Hvem skulle då utreda frågan? Skulle man kanske skicka dit upp personer af allmogeklassen, eller andra civila personer — prester kan det väl icke bli fråga om — och, sedan man kasserat hvad de militära auktoriteterna sagt, låta dem bestämma hvar artillerietablissemmentet skall läggas. Det får jag dock för min del säga, att i sådant fall måste jag lita på de militära auktoriteterna. Jag kan nog förstå finansiella skäl för afslag, men de strategiska skälen för ett dylikt kan jag deremot icke förstå.

Man säger i reservationen, som är ganska kort, att man skulle förlägga artilleriet närmare kusten. Det är möjligt, men mig förefaller det endast vara en tanke, hvares riktighet icke är bevisad.

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Semiland.

(Forts.)

Jag tänker mig, att, om man skulle förlägga det der, skulle man icke lägga endast artillerietablissemang dit, utan äfven förråden, men icke böra dessa läggas vid den öppna kusten. Läger man dem vid kusten fruktar jag, att vi skola få en obehaglig efterräkning. Man skall då komma att säga: vi behöfva befästningar för att försvara dem, så att de icke ligga öppna för hvarje fiendtligt anfall från sjön, och då blir kanske sista villan värre än den första för dem, som nu äro rädda för anslaget. Jag fruktar, att det då skall komma att gå här som i utskottet, när vi hade fjerde hufvudtiteln till behandling. Det var nemligen då, efter hvad man sedan berättat mig, fråga om en kompromiss angående anslagen på fjerde hufvudtiteln, men förslaget härom tillbakavisades. Hade man icke gjort det, skulle vi kanske haft besparade åtskilliga hundra tusen kronor, som rullat i går och i dag i gemensamma voterin-garne, men man trodde sig stark och på det sättet bifölls de stora summorna i stället för att man möjligen kunnat bespara betydliga belopp. Så fruktar jag, det kan gå äfven här.

Det är helt och hållet af praktiska hänsyn jag varit för bifall till den kongl. propositionen. Här är nemligen fråga om att få använda medel, som redan äro ställda till Kongl. Maj:ts förfogande och öfver hvilka Riksdagen icke kan bestämma. De komma icke att tynga på budgeten med ett enda öre. Icke ett enda öre kommer att blifva synligt, utan det är endast en öfverflyttning af besparade medel. Man säger: det är statsmedel i alla fall. Det kan ju icke förnekas, men det skulle vara förvånande, om, när regeringen, som har dessa medel, önskar, att Riksdagen skall bevilja regeringen rättighet att använda dem, Riksdagen, som icke eger dem, skulle komma och säga: vi hafva ingenting emot saken och icke heller emot Östersund såsom förlägningsplats, men låt oss få uppskof till nästa år. Regeringen har både i fjol och i år begärt tillstånd att använda dessa medel och har dervid visserligen fått en bestämd majoritet inom riksdagen, men då det icke kan blifva fråga om gemensam votering, har regeringens framställning i alla fall icke kunnat bifallas. I fjol utföll röstningen i denna kammare med 86 röster mot 117, och Första Kammaren biföll enhälligt Kongl. Maj:ts proposition och har gjort likadant i år för en stund sedan. Vi hafva någon kännedom om, hur det går vid sammanräkningen, då Första Kammaren enhälligt bifaller och i denna kammare finnes en minoritet af 80—90 röster för samma sak. Under sådana förhållanden torde vara temligen gifvet, att detta anslag torde komma att gå öfver på budgeten och tynga den. i stället för att det nu är fråga om att använda besparade medel, som icke tynga på budgeten. Då nödvändigheten att få en artilleridivision i Norrland är erkänd och Kongl. Maj:t ser en majoritet förefinnas för frågan, kan man ju, om icke Kongl. Maj:ts proposition nu bifalles, hafva skäl frukta, att regeringen skall komma nästa år med ett förslag, att dessa medel skola föras på extra stat, och då går det i gemensam votering. Detta har varit närmaste anledningen för mig att biträda Kongl. Maj:ts proposition. Mig synes rent af klokhetskäl bjuda

att bevilja detta anslag. Det kan då icke vara ett anslag, som kan utgöra ett hinder för grundskatteafskrifning eller härordning, ty i alla förslag till härordning, som blifvit framlagda under vår tid, har Östersund varit den ort, dit man skulle förlägga denna division, och därför synes det mig klokt att taga det erbjudande, som gjorts från Kongl. Maj:ts sida, nemligen att använda medel, öfver hvilka Kongl. Maj:t har dispositionsrätt, ehuru icke så vidsträckt, att de kunna af Kongl. Maj:t anvisas för ifrågavarande ändamål. Det är de skäl, som för mig varit bestämmande i utskottet och som göra att jag yrkar bifall till utskottets förslag.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)*

Herr G. Jansson i Krakerud: Det skall icke falla mig in att klandra herrar militärer för de långa anföranden de hållit för ifrågavarande anslag. Icke heller skall det falla mig in att orda om, hvar artillerietablissemanget bör förläggas, ty, såsom herr krigsministern sade, rör den saken ett område, der vi icke äro hemmastadda. Jag skall icke heller försöka klandra herr vice talmannen för hans briljanta anförande. Men då herr Gustaf Erikson i Myckelgård uppträdde och talade så varmt för ett dylikt förslag, synes det mig gå nästan långt. Efter den utgång de gemensamma voteringsarna fingo i går och i dag, synes det, som om herr Gustaf Erikson borde vara belåten. Jag har aldrig förut under de år vi varit kamrater i riksdagen hört honom uppträda för några militära anslag. Man kan således, enligt hvad äfven han själf antydde, hafva anledning misstänka, att det är något enskildt intresse han söker bevaka på bekostnad af det allmännas. Jag skall be få återkalla i herrarnes minne en diskussion för några år sedan. Det kan vara litet obehagligt, men jag kan icke underlåta påpeka, huru, då det gälde det nya systemets införande, man då uppträdde den ene efter den andre och talade så vackert om, att man med de medel, som man såsom en följd af detta system skulle få in i statskassan, skulle först söka afskrifva grundskatterna och för det andra hjälpa de fattiga kroppsarbetarne och bereda dem någon lättnad i deras betryck. Jag skall dessutom be få erinra om, huru året derefter framkom en mycket blygsam motion om grundskatteafskrifning. Då uppträdde regeringens främste man och mycket behjertansvärdt erkände befogenheten af skatteafskrifningen, men tillade, att de medel, som på detta sätt inflöte i statskassan, voro så viktiga, att man borde se till, att de blefvo rätt använda, och det vore icke tillräckligt, att vi räknade dem, utan de borde äfven vägas. Jag tror dock, att man icke varit så samvetsgrann vid nämnda vägning som önskligt vore, det synes mig tvärt om, som dessa medel, hvilka de mindre jordbrukarne äfvensom andra kroppsarbetare fått till stor del gälda, bort användas på bättre sätt än hvad nu skett. Jag kan icke annat än uttala mitt missnöje med en dylik vägning, ty jag är öfvertygad, att, när man kommer hem till sina kommittenter, man utan tvifvel kommer att blifva tillfrågad: huru hafven I använt dessa stora medel, som influtit i statskassan? För min del kan jag härför icke gifva något nöjaktigt svar, och därför har jag

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.

(Forts.)

nu velat passa på tillfället att uttala mitt missnöje med åtskilliga anslag, som redan äro beviljade, och äfven med det nu föreliggande. Om man nu kommer att svara dessa kommittenter, när de vilja veta, hvar man gjort af medlen, att vi ha använt 100,000 kronor till en ny trängbataljon, 385,000 kronor till fria konster, 2,868,000 kronor till en pansarbåt, 244,000 kronor till en kanonbåt etc. etc., så förefaller det mig, som de komma att taga emot dessa under rättelser med mycket vemod. Jag tror således, att det hade varit lyckligare, om man gått litet mera moderat till väga och sökt att spara någon smula af de stora inkomster, som vi ha, för att i stället söka infria de stora löften, som man gaf, då man pålade svenska nationen de tullskatter, som den nu har.

Med anledning af hvad jag sagt, skall jag således yrka afslag å utskottets betänkande och bifall till reservationen.

Herr Sven Nilsson: Herr talman! Jag skulle icke hafva ånyo begärt ordet, om icke vice talmannen haft några yttranden, som jag ansett mig böra besvara.

Vice talmannen har nu sökt att ventilera de stora anslag, som nu beviljats i de gemensamma voteringarna, derhän, att statsutskottet skulle hafva någon skuld i att dessa anslag beviljats, därför att utskottet ej sökt sammanjemka meningarne. För min del måste jag protestera mot en sådan uppfattning, emedan jag icke hörde någon enda ledamot i utskottet, då frågan om anslagen under 4:de hufvudtiteln der förekom, framställa något förslag till kompromiss eller sammanjemkning. Jag beklagar, att vice talmannen, som sjelf är ledamot i utskottet, om han der haft tanke på kompromiss, icke då framstälde den i statsutskottet, på det att en kompromiss skulle kommit att öfvervägas. Detta gjorde han emellertid icke, och detta vill jag ha antecknad till protokollet, på det att det icke skall se ut, som om vi i utskottet icke skulle ha begagnat oss af alla medel för att åstadkomma större besparingar än som nu till följd af utgången af de gemensamma voteringarna, kunnat göras.

Han har också talat om — och äfven detta vill jag besvara — att det vore klokt att antaga detta förslag, då det icke innebär någon direkt statsutgift. Ja, det är alldeles samma förhållande, som var föremål för Riksdagens pröfning föregående år. Samma förslag förelåg äfven då, men då gälde icke detta skäl för vice talmannen, emedan han då var emot förslaget. Man kunde dock på det skälet hafva bifallit förslaget likaväl då som nu. Men då samma skäl fortfarande nu som förra året tala emot förslaget, och inga väsentliga nya skäl blifvit af vice talmannen anförda för den mening han i år uttalat, torde det nu anförda ej vara af stor vikt.

Han fann sig äfven befogad att förena sig med herr Bratt i dennes yttrande om landtmännens sakkunskap i militära frågor, då han yttrade, att, för den händelse det skulle bli en ny undersökning rörande den lämpligaste platsen för det ifrågavarande etablissemangets uppförande, denna undersökning väl icke borde uppdragas åt oss landtmän, som icke begripa saken. Någon annan ut-

redning än den som förelåg behöfdes väl ej heller, då alla militära myndigheter i saken vore ense. Samma svar, som jag lemnade herr Bratt i detta afseende, lemnar jag också vice talmannen. Det gäller lika mycket honom som det gälde herr Bratt. Märkvärdigt dock att herr L. O. Larsson nu anser landtmannapartiets män vara så okunniga i militära frågor. Förr har han ansett oss vara mycket sakkunniga i synnerhet på den tiden, då han sjelf stod på samma sida som vi i sparsamhet.

Om anslag till ett artilleri-etablissemment i Jemtland.

(Forts.)

Det var också ett annat yttrande, som han fälde emot mitt, nemligen att, då ett artillerietablissemment i Östersund ansetts vara lämpligt redan i de stora militärförslagen, så vore det väl lika lämpligt nu. Ja, detta var förhållandet äfven föregående gången, då förslaget fallit och herr L. O. Larsson hulpit till att förkasta det, men det är äfven den stora skilnaden, att detta etablissemment ingått i de stora arméorganisationsförslagen endast under den förutsättning, att dessa förslag skulle kunna realiseras. Men detta har icke inträffat.

Jag har med anledning af vice talmannens yttrande icke något skäl att frånträda mitt yrkande.

Chefen för kongl. landtförvarsdepartementet, herr statsrådet, friherre Palmstierna: Herr talman! Mine herrar! Jag ber om ursäkt, att jag ännu en gång uppträder och tar kammarens tid i anspråk för några ögonblick. Men det är gifvet, att i en sak, som intresserar mig så mycket som denna, jag icke gerna vill underlåta att söka i någon mån besvara de anmärkningar, som blifvit gjorda mot Kongl. Maj:ts förslag.

För att nu ännu en gång återgå till platsen för detta artillerietablissemment, så har man talat om, att det skulle vara lämpligt att förlägga detsamma längre norrut, exempelvis vid Boden. Ja, det tror jag också. Men det blir en helt annan fråga. Får man ett fullständigt arméförslag, och det deri blir fråga om att till Norrland förlägga mera artilleri — eller, som man tänkt sig, ett helt artilleriregemente —, då blir naturligtvis det en fråga, som bör underställas Riksdagen, om det kan vara skäl att förlägga *en del* deraf vid Boden. Men der kan icke något artilleri läggas, utan att man uppför befästningar; ty det är en af de punkter, om hvilka striden sannolikt kommer att stå, om det nu blir strid, och det är ju endast under förutsättning, att det blir strid, som man skaffar sig artilleri. I afseende på försvaret har man tänkt sig Norrland indelat i två distrikt: det ena, Jemtlandsdistriktet, omfattande landet mellan Gefle och Umeå, och det andra Luleåelfs-distriktet, der Boden utgör en knutpunkt. Men det behöfs artilleri på båda stäl-lena, och därför har i alla de stora härordningsförslagen ett helt fältartilleriregemente med 6 eller 7 batterier afsetts för Norrland. Det kan således, då det blifver fråga om att uppsätta två eller tre divisioner artilleri för Norrland, bli tal om att lägga en del deraf vid Boden, men aldrig bör det, efter min uppfattning, kunna med skäl ifrågasättas, att *alltihop* skall der förläggas. Ty icke skall

Om anslag till ett artilleri-etablissemang i Jemtland. (Forts.)

man väl draga dit upp artilleriet från mellersta och södra Norrland, för att kanske straxt få dra det tillbaka igen; utan man skiljer på styrkan, så att man lägger en del i södra Norrland och en del vid Boden. För öfrigt kan det ifrågasättas, huruvida Boden ens i fredstid är en lämplig plats, därför att de klimatiska förhållandena der äro sådana, att öfningarna endast under en relativt ringa del af året kunna bedrivas ute. Men det kan, som sagdt, i en framtid, i sammanhang med ett större förslag, bli en fråga, om man skall beräkna något artilleri deruppe — något som då alltid måste blifva förenadt med befästningsarbeten. Men för den enda artilleridivision, som nu är i fråga, kan det — detta tror jag och är derom fullt öfvertygad — icke bli tal om något annat ställe än Jemtland. Att tala om, att med divisionens förläggande till Östersund skulle afses att kunna använda den äfven mot Norge, det tycker jag man kunde låta bli, då det ju hela tiden talats om och blifvit förutsatt, att man härvid skulle hafva ett *stöd* från Norge. Men har vidare sagt, att Östersund ligger långt inne i landet, aflägsset från kusten. Ja, hade man en stad, som låge blott halfvägs från kusten och hade samma betydelse som Östersund att vara en vägnut, så är det helt naturligt att man i stället skulle välja den. Men ett sådant ställe fins icke. Hvad för öfrigt distanserna beträffar, så är det gifvet, att förhållandet ställer sig mycket bättre nu, sedan jernvägarne i Norrland kommit till. Man kan nu på en kort tid skicka fram till kusten trupper och förnödenheter. Meningen skulle naturligtvis vara, att man skulle vid Östersund samla de förråd, som behöfdes för försvaret af denna stora del af landet, t. ex. trängdepôt o. s. v. Om man beräknar, att af den träng, som nu finnes och som tillhör 4:de fördelningen samt ligger i Stockholm, en del skulle afses för Norrland, och att således folket skulle skickas härifrån dit upp, så skulle den ha sin depôt med alla dessa vagnar och saker, som behöfdes, icke här, utan i Östersund. Det är således åtskilligt, som vore meningen att så småningom der samla.

Det har talats äfven om andra platser, exempelvis Sollefteå. Jag har också varit vid Sollefteå, och det är ju i många hänseenden en bra punkt; men för en artilleridivision är den icke alls så lämplig. Till Sollefteå kunna nemligen ångbåtar gå upp. En kanonbåt skulle därför lätteligen kunna bombardera platsen. Och i Norrland är det mycket nödvändigare att ha ett sådant etablissemang som detta tillbakadraget långt från kusten än i mellersta och södra Sverige, just därför, att man i Norrland icke har mycket trupper. I Stockholm finnas väl icke heller några befästningar, men man har ju der alltid trupper och en mängd landstorm från en temligen befolkad trakt. Det kan man deremot icke hafva på ett ställe i Norrland, ty det är en alltför stor landsdel och för litet befolkadt för att alltid hafva till hands tillräckligt mycket trupper.

Hvad beträffar att den ifrågasatta platsen vid Östersund icke skulle vara lämplig, så har jag visserligen icke varit på sjelfva stället, men det är gifvet, att, om Riksdagen anvisar de begärda 340,000 kronorna, skall man naturligtvis äfven söka jemka på platsen, så

att man får den för ändamålet mest lämpliga. Enligt Kongl. Maj:ts proposition är man icke så bunden i fråga om sjelfva platsen, att icke i detta afseende skulle kunna göras några ändringar, i fall en bättre än den föreslagna skulle erbjuda sig.

*Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.*

(Forts.)

Man har vidare sagt, att det begärda anslaget är så litet, och att det inom militära kretsar finnes olika åsikter om tillräckligheten af anslaget för det åsyftade ändamålet; att chefen för fortifikationen i detta afseende begärt ett större anslag än Kongl. Maj:t; att generalfälttygmästaren har velat hafva de ifrågavarande batterierna omorganiserade till åkande batterier; samt att Kongl. Maj:t slutligen för Riksdagen framlagt förslag, som hvad kostnaden beträffar understiger såväl det af chefen för fortifikationen som det af generalfälttygmästaren framlagda. — Jag tror icke alls, att det bland militära auktoriteter finnes olika åsikter om, hvad Norrland i detta fall behöfver. Jag skulle också vilja hafva åkande batterier der, men därför behöfvas större byggnader, och på grund af de dermed förenade ökade utgifterna har jag icke velat tillråda Kongl. Maj:t att föreslå Riksdagen något sådant. Det är alldeles icke underligt, att generalfälttygmästaren i sitt utlåtande velat försvara de militära intressena, men jag fann det icke riktigt att föreslå Kongl. Maj:t någon ny organisation, utan blott att nu genomföra den af Riksdagen en gång antagna organisationen. Det är här alls icke fråga om att höja budgeten. På anslaget till uppförande af de byggnader, som chefen för fortifikationen föreslagit, har dessutom i Kongl. Maj:ts förslag inbesparats 50,000 kronor, icke derigenom att dessa byggnader äro gjorda sämre, utan derigenom att man i sistnämnda förslag tagit bort en eller annan byggnad, som man ansett sig möjligen för närvarande kunna undvara. Men byggnaderna äro naturligtvis beräknade på det sätt, att, om Riksdagen en gång framdeles skulle bevilja anslag till de ifrågavarande batteriernas omorganisation till åkande sådana, så kunna dessa byggnader äfven dertill användas. Herrarne se, att det här varit fråga om bland annat ett stall för 40 hästar samt ett sjukstall. Men då till de tvenne fotbatterierna endast finnas 20 hästar, ändrades det af vederbörande ingifna förslaget rörande stallbyggnaderna. Genom att låta uppbygga en vägg i stallet för stamhästarne, ansågs en del af detta stall kunna ordnas till sjukstall så länge, intill dess det blefve fråga om att i byggnaden inrymma 40 hästar. Sedan kunde denna vägg borttagas, och man fick då se till att få ett särskildt sjukstall uppfördt. På detta sätt har Kongl. Maj:t försökt att icke i en framtid förhindra utvidgningen af den ifrågavarande byggnaden, när Riksdagen anser, att den har penningar till de åkande batteriernas uppsättande. För närvarande ville Kongl. Maj:t icke öka budgeten med begäran om anslag dertill. — Det är verkligen något egendomligt att säga, att, om det här är fråga om 391,300 kronor eller 340,000 kronor, så gör det detsamma. Jag tycker verkligen, att herr Nils Petersson i Runtorp icke alltid har samma åsigt som i detta fall, utan snarare att 51,000 kronor icke är någon småsak. Och om vi nu få de 10,000 kronorna, som Öster-

Om anslag till
ett artilleri-
etablissemang i
Jemtland.
(Forts.)

sunds stad utfäst sig att till detta ändamål lemna, menar man, att det också kan göra alldeles detsamma. För min del har jag ansett mig skyldig spara allt hvad jag kan, utan att det militära lider deraf. Derför har jag också ansett det för min skyldighet att se till, att icke hos Riksdagen begäres anslag till högre belopp, än som är absolut nödvändigt. Skulle Andra Kammaren hysa en annan åsigt, är det icke svårt för regeringen att framlägga förslag om stora anslag. Att man här skall förebrås därför, att man söker bespara statsverket så många utgifter som möjligt, det är ju något ovanligt.

Man har också sagt, att på tjugu år kan mycket förändras. Ja, naturligtvis! Men i detta fall ha förändringarna bestått deri, att den ifrågakvarande utgiften blifvit för hvarje år allt mer och mer nödvändig. För hvarje år, som gar, nalkas vi ovilkorligen allt mer ett krig. När det kommer, veta vi icke. Vi skola hoppas, att det dröjer så länge som möjligt. Men det är också klart, att 20 år framåt i tiden hafva vi kommit 20 år närmare ett fredsbrott. Och att Norrland är en hotad punkt, som bör försvaras, det är gifvet, och därför anser jag det äfven vara skäl att nu, då medel dertill finnas i statskassan, genomföra, hvad man beslutit sig för redan för 20 år sedan.

Här har äfven uttalats den åsigten, att man i detta fall icke skulle gå så fort och hejdlöst till väga. Ja, vi hafva nu hållit på med denna fråga i 20 år, hvarför jag icke kan se, att man härutinnan gått så hejdlöst till väga. Detta är nu fjerde gången, som denna fråga återkommer.

Man har vidare talat om de gemensamma voteringarna under de tvenne sista dagarna och om utgången af dem samt om tullarna. Jag förstår verkligen icke, huru den föreliggande frågan kan hafva något med tullarna att göra. Här ifrågasättas ju inga statsöfver-skott, uppkomma genom tull. De penningebelopp, som här äro i fråga, äro gjorda besparingar genom artilleriets vakanser och röra endast uppsättningskostnader. För den, som lugnt vill bedöma saken, rörer frågan här något annat, än ett vanligt anslag.

Än vidare har man sagt, att genom de sista gemensamma voteringarna hafva så stora anslag lemnats till försvaret, att det nu icke skulle vara skäl till att ytterligare bevilja det här begärda anslaget. De, som beslutit sig för att rösta för afslag å detta anslag, hafva nog icke på sina samveten hvad som bifallits i de gemensamma voteringarna rörande försvaret. De hafva öfverröstats. Det är allt. Och de behöfva därför icke genera sig för att rösta för bifall till det föreliggande förslaget, ifall de anse det behöfligt.

Slutligen har det talats om, att det icke vore klokt och politiskt att nu, efter det så mycket förut beviljats, ytterligare bevilja hvad i detta fall begärts. Hvad ett parti tycker vara klokt och politiskt, får det sjelf bedöma. Enligt min uppfattning borde man dock kunna säga: Vi hafva i de gemensamma voteringarna röstat emot beviljande af det eller det anslaget, därför att vi tyckt, att alltför stora anslag begärts. (Jag tycker dock motsatsen.) Men i förevarande fall, der meningen är icke att öka skatterna eller att

för ändamålet använda tullmedel utan att taga de nödiga medlen af besparingar, samt frågan gäller ett rent militäriskt ändamål, som är nödvändigt att fylla och hvartill vi redan hafva penningar, bevilja vi hvad Kongl. Maj:t begärt utan gemensam votering. Detta skulle äfven vara en politik, som förefaller mig vara lika klok, som den nyss uttalade. Derom vill jag dock icke döma. Men jag vill ännu en gång lägga herrarne på hjertat, att vi måste tänka på att försvara Norrland och bereda oss derpå i tid.

Om anslag till ett artilleri-etablissemang i Jemtland.

(Forts.)

Öfverläggningen var slutad. Derunder hade yrkats *dels* bifall till utskottets hemställan och *dels* afslag derå. Herr talmannen gaf proposition å hvartdera yrkandet och förklarade det förstnämnda vara med öfvervägande ja besvaradt; men som votering begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen följande voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad statsutskottet hemställt i dess utlåtande n:o 52, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets nämnda hemställan.

Voteringen, i vanlig ordning verkställd, utvisade 83 ja mot 108 nej; hvadan alltså kammaren afslagit utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogs och bifölls lagutskottets utlåtande n:o 45, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af 15 kap. 1 § rättegångsbalken.

§ 6.

Till behandling förekom vidare Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 7 (i saml. n:o 30), i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen i vårt land af de svårare ogräsarterna.

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

Herr *V. B. Wittrock* hade i afgifven motion, n:o 223, föreslagit att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huru vida icke ändamålsenligt vore, att genom lagstiftningsåtgärder söka hämma utbredningen af de svåraste ogräsarterna i vårt land.

På anförda skäl hemställde emellertid utskottet, att ifrågasvarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Om lagstift-
ningsåtgärder
för hämmande
af utbred-
ningen inom
landet af de
svårare ogräs-
arterna.
(Forts.)

Efter föredragning af detta ärende anförde:

Herr Wittrock: Herr talman! Mine herrar! Då jag har en fast öfvertygelse om vigten af den fråga, som min motion behandlar, och då jag är viss om, att många förståndige och praktiske män i vårt land äro af samma mening som jag i detta hänseende, så skall jag be att få säga några ord till försvar för min motion, och detta så mycket mera som, så vidt jag kan förstå, utskottet i väsentliga delar missuppfattat min mening. Detta beror sannolikt på, att jag icke lyckats uttrycka mig så tydligt, som jag önskat och nödigt hade varit. Men det kan också möjligen till någon del bero på andra förhållanden; derom skall jag dock icke yttra mig, utan öfverlemnna åt kammaren att döma i detta afseende.

Sedan åtskilliga år tillbaka, har jag vid de talrika botaniska resor jag företagit till olika delar af landet, haft min uppmärksamhet rigtad äfven på våra landtbruksförhållanden, och jag har dervid särskildt haft till ögonmärke att taga reda på, huru det förhåller sig med förekomsten af svårare åkerogräs. Dessutom har jag sökt att från tillförlitligt håll förskaffa mig kompletterande uppgifter i detta hänseende, och jag skall be att nu i korthet få nämna något litet för kammaren af min egen erfarenhet med tillägg af hvad jag från andra håll inhemtat.

Förhållandet är, att redan i de allra nordligaste delarne af vårt land, der åkerbruk med någon framgång kan idkas, nemligen Norrbottens län, frodas ogräs af svårare art i stor mängd. Redan uppe vid Pajala, norr om polcirkeln, finnas i åkrarne i stor mängd såväl åkertisteln som åkersenap och höskallra. I Jemtland, som i förhållande till sitt nordliga läge är synnerligen gynnadt af naturen i afseende å jordmån o. d., är ogrässets rikedom särdeles stor. Det har jag sjelf sett och har tillförlitliga underrättelser derom äfven från andra håll. Der börjar förekomma — och i icke ringa mängd — ett af de allra svåraste ogräs, vi hafva i hela landet, nämligen hästhofven (Tussilago farfara). Jemte den uppträda flere vanliga ogräsarter, men också några, som vi dess bättre ännu icke hafva något af här nere, såsom dybrännan (*Arabis succica*) och smällörten (*Silene inflata*). När vi gå till Gestrkland, så är ogrässets förekomst rätt talrik, och komma vi ned till Upland, är detta ett af de landskap, som, efter hvad jag sjelf sett och äfven förnummit från flere håll, äro mest hemsökta af denna, jag kan väl kalla det, landsplåga. Der finnes på stora sträckor i stora massor detta ogräs hästhofven; der finnas, såsom vi kunna se blott vi gå utom Stockholm i maj eller juni månad, hela fält öfversällde med maskrosor. Man behöfver endast fara på jernväg från Stockholm till Upsala för att få se åkrar, hvilka äro rent af förgiftade af dessa maskrosor; en tredjedel af gårderna upptages på många ställen af detta svårutrotliga ogräs, som sprider sig mer och mer. I vestra Sverige, i Vermland, på Dal och i Vestergötland uppträder åkertisteln i öfverflödande mängd, och denna samma hästhof före-

kommer i Vestergötland, i kalkrika trakter i stora massor; man kallar den der fålafot.

Ser man på förhållandena i Småland, på Gotland och Öland, så träffar man der vissa ogräs, som vi nästan räkna till prydnadsväxterna t. ex. cikoria, vallmo och andra, och i vissa delar uppträder åkerhven i sådan mängd i åkrarne, att man måste se noga efter för att icke inbilla sig, att den och icke rågen är odlad. Till och med i de sydligare landskapen, der åkerbruket står högst, i Halland, Blekinge och Skåne, är i somliga trakter åkerogräsens mängd förvånande stor. I södra Halland och nordvestra Skåne äro hela fält gula af ett ogräs, som vi icke ha någonting af här uppe, men som der uppträder i sådan rikedom, att det på många fält vida öfvergår den växt, som der är afsedd att odlas, och det är den gula prestkragen. Det är onekligen många trakter i Skåne, liksom öfriga delar af landet, hvilka äro temligen ogräsfria. Men äfven nere på skånska slätten träffar man svårare ogräs i icke ringa mängd. På slätten nedanför Malmö och Lund har jag sett denna *Tussilago farfara* förekomma i stor ymnighet, och den har der fått ett särskildt namn, hemtadt från den socken, der den uppträdte rikligast; man kallar den nemligen skämtsamt för *Hvellinge liljor*. Att det finnes trakter i Skåne, som äro mycket litet eller rent af icke alls hemsökta af ogräs, tager jag för gifvet. Särskildt måtte detta vara förhållandet med Gerds och Albo härad, ett antagande, hvartill jag föranledes deraf, att representanten för dessa härad ansåg denna fråga så afvita, att den borde af kammaren omedelbart afslås utan att få åtnjuta äran af utskotts behandling.

Nu kan man fråga: har det alltid varit så i vårt land, har det ständigt funnits så stor mängd ogräs på våra odlade fält? Derpå måste jag svara, att, så vidt jag lyckats göra mig underkunnig derom, har så icke alltid varit fallet. Det är visserligen sant, att med den stigande odlingen har en hel mängd ogräs väsentligen förminskats och aftagit, t. ex. ett ogräs, som förr fans i mycket större mängd än nu, nemligen åkersyran. De förbättrade dikningsmetoderna och högre kultur hafva undanträngt den; på samma gång som blåklinten, rödklinten och råglöstan minskats icke obetydligt, derigenom att man lagt sig vinn om renare utsäde.

Men det finnes andra åkerogräs, som gynnats i betydlig grad af nya åkerbrukssätt. Såsom vi veta, har man nu mindre ofta jorden trädad, och man har i stället oftare och i större mängd vallar. Detta bidrager till att gifva en del åkerogräs ett lugnt hemvist för längre tid, ifrån hvilket de kunna sprida sig. Af sådan anledning ha vissa åkerogräs, t. ex. hästhofven, maskrosen och till en del äfven åkertistel samt jemväl några andra mindre farliga, under de tre senaste årtiondena tagit en sådan spridning, att det är rent af hemskt. Detta beror på, att dessa växter mogna sina frukter före skörden, veckvis innan slättern eger rum, och att deras frön, eller rättare frukter, äro försedda med hvad man skulle kunna kalla ett slags flygapparater, med hvilkas tillhjälp de spridas från

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

(Forts.)

Om lagstiftningsåtgärder från den ena socknen till den andra o. s. v. för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.
(Forts.)

det ena fältet till det andra, från den ena gården till den andra, från den ena socknen till den andra o. s. v.

Det är sålunda i sammanhang med ett i åtskilliga afseenden förbättradt brukningssätt som vissa ogräs spridas mer och mer, och detta är en hufvudanledning till, att många af de förnämsta åkerbrukande länderna just på senare tider funnit sig föranlättna att vidtaga särskilda åtgärder till hämmande och stäfjande af den starkt tilltagande utbredningen af ogräs. Ett slag af dessa åtgärder har jag i min motion tagit mig friheten påpeka, nemligen att genom lagstiftningsåtgärder väcka uppmärksamheten på och hålla efter dem. I en af de lagar, som jag i öfversättning anført i bilagan till motionen, nemligen i den som är hemtrad från hertigdömet Steiermark i Österrike, gå bestämmelserna ut på att stäfja några vissa bestämda sorters ogräs i deras utbredning, dessa äro klöfversnärjan, åkertisteln samt berberis- och brakvedsbuskarne, de båda sistnämnda derför att de utgöra nästen för farliga parasiter, hvilka i egenskap af rost angripa säden. Denna lag tillkom på en framställning af hertigdömet Steiermarks landtdag hos regeringen och regeringen utfärdade den efter landtdagens framställning. Den stadgar böter för förbrytelser emot den, men ingen menniska dömes utan att först hafva blifvit varnad af kommunalföreståndaren, d. v. s. en af kommunens tjänstemän, som bland annat har till åliggande att se efter, att denna lag efterlefves. Om dertill finnes anledning, så varnar han den eller de landtbrukare, hos hvilka finnes för mycket ogräs. Rättar denne sig icke derefter, utföras åtgärderna genom kommunalföreståndarens försorg, och den tredskande belägges med böter, hvilka tillfalla kommunens fattigvård och gå till högst 15 kronor.

En annan af dessa lagar, nemligen den, som rör hertigdömet Braunschweig, således en tysk landsdel, gäller blott en enda växt, den öfver hela Europa allmänna åkertisteln, och der är öfvervakandet af lagens efterlefnad uppdraget åt särskilda kommissioner, som hafva att förfara på samma sätt, nemligen att uppmana de försumlige att undanrödja åkertisteln, der den förekommer i större mängd; och om så icke sker, utföres arbetet af politien på den försumliges bekostnad. Dessa båda land vända sig således blott och bart mot vissa bestämda slag af ogräs. De båda andra lagar som jag citerat, nemligen den belgiska och den från Frankrike, vända sig deremot icke blott mot vissa sorter af åkerogräs, utan de äro af allmänare omfattning. Den belgiska lagen är utfärdad af Konungen på grund af stadgande i den allmänna lagen, som uppdrager åt Konungen att bestämma, hur man skall bete sig vid förstöring af skadliga växter. Denna lag innehåller i största korthet, att provinsernas guvernörer, som svara mot våra landshöfdingar, hafva att se till, att åkertistlar förstöras, men utfärdandet af bestämmelser rörande andra svåra ogräs tillkommer åkerbruksministern och förseelser mot dessa bestämmelser straffas med böter från 5 till 15 francs, hvilka böter, om förmildrande omständigheter förekomma, dock kunna nedsättas ända till en franc, d. v. s. 72 öre. Dessa

böter kunna icke förvandlas till fängelse, hvilket deremot kan ske i andra land, hvilkas lagstiftning jag omnämnt. Jag har påpekat just denna lag såsom mönster, emedan den är moderat i afseende på sina straffbestämmelser och dels särskildt vänder sig mot vissa bestämda ogräsarter samt i öfrigt öfverlemnar åt speciella myndigheter att bestämma, hur man skall bete sig mot det öfriga ogräset. Den yngsta af dessa ogräslagar, som jag tagit mig friheten att citera, är den franska. Denna lag är antagen af senaten och deputeradekammaren, och sedan har republikens president endast haft att kungöra den. Lagen innehåller, att prefekterna, ungefär motsvarande våra landshöfdingar, skola föreskrifva de mått och steg, som böra vidtagas. Men dessa föreskrifter hafva icke giltighet, utan att prefekten hört departementets generalråd, något i samma stil som våra landsting, och det är icke ens nog dermed utan dessutom erfordras, att åkerbruksministern skall bekräfta beslutet; och denne åter har, innan han fattar sitt beslut, att infordra yttrande från en för ändamålet tillsatt särskild teknisk kommission. Straffbestämmelserna i denna lag äro de strängaste af alla, och, det betyder för mig, att fransmännen inse, af huru stor betydelse denna lag är.

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.
(Forts.)

Nu skulle man kunna fråga, hvad en sådan ogräslag i vårt land rimligen skulle kunna innehålla. Jag har tänkt mig, att den skulle gå blott och bart ut på att söka *hämna* utbredningen af de svåraste ogräsarterna. Jag har icke tänkt mig, som utskottet fattat det, att man skulle utsätta vitesbestämmelser för dem, som icke förstörde ogräset på sina egna åkrar. De må gerna odla ogräs, om de så önska, blott de ställa så till, att de icke skada andras intressen och förgripa sig på andras rätt. Om i vår lag infördes den bestämmelsen, att vissa svårare ogräs skulle hållas efter på det sätt, att blommorna, då de upptråda, plockades bort, så hade man vunnit ofantligt mycket. Man hade derigenom hindrat fruktsättningen och således äfven spridningen af t. ex. hästhofven, åkerdisteln och maskrosen. Vidtager man icke dessa försigtighetsmått, så komma äfven de delar af vårt land, som nu jemförelsevis äro fria från dessa ogräs, att deraf hemsökas, och ogräset kommer så småningom att utbredas öfver hela vårt land. Kostnaderna för ett sådant bortplockande skulle blifva obetydliga, ty den kan utföras af barn eller mindre arbetsföra personer.

Utskottet har endast talat om förstöring af ogräs och undrat öfver, om det vore praktiskt att föreslå en lagstiftning »om tvångsåtgärder och stränga bötesbestämmelser, därför att jordbrukaren icke gör allt hvad på honom beror för att hindra ogräsets inträngande eller att bekämpa desamma, sedan de väl fått insteg». Detta har jag icke satt i fråga. Utskottet talar icke på ett enda ställe i sitt utlåtande om hvad jag verkligen föreslagit, nemligen att hämma utbredandet af de svåraste ogräsen utan blott om att förstöra ogräs. Men det har icke varit min afsigt att föreslå något sådant. Utskottet säger också, att man skulle i öfverensstämmelse med en bok om utrotande af ogräs m. m., som utgifvits af dansken

Om lagstift-
ningsåtgärder
för hämnande
af utbred-
ningen inom
landet af de
svårare ogräs-
arterna.
(Forts.)

J. J. Mortensen, företaga de åtgärder, som der föreslagits. Det har jag aldrig satt i fråga, så att derom hade utskottet icke behöft yttra sig. Men i ett afseende öfverensstämmer jag fullständigt med utskottet nemligen deri, att en lag, som gäller dessa förhållanden, icke bör utfärdas af Kongl. Maj:t allena utan af Kongl. Maj:t och Riksdagen gemensamt. I detta hänseende är jag af samma åsigt som utskottet och äfven deri, att denna lags innehåll skall vara moderat och tillämpas med varsamhet.

På grund af hvad jag i min motion anförde och nu i korthet sagt, anhåller jag om afslag på utskottets betänkande och bifall till min motion.

Herr *E. G. Boström* förklarade sig instämma med herr Wittrock.

Herr Kihlberg yttrade: Herr talman! Mine herrar! Motionären har såväl nu under sitt föredrag som i sin motion skarpt framhållit, hur åkerogräs spridt sig i vårt land och mer och mer trängt sig in på våra fält. Nog veta vi, att det finnes ogräs i landet. Och han har åberopat »i hög grad omdömesgilla personers» uttalanden såsom grund för motiveringen i motionen om införande af bötesbestämmelser i detta fall. Hvilket värde dessa personers auktoritet har, är här icke stället att yttra sig om. Jag vill endast återgifva ett af motionären åberopadt yttrande af en föreståndare för en frökontrollanstalt, hvilket yttrande, som motionären väl nyss förklarade sig icke hafva sjelf fält, men dock af honom i motionen åberopats, innehåller att jordbrukaren icke gör allt hvad på honom beror hvarken för att hindra åkerogräsets inträngande eller att bekämpa detsamma, sedan det väl fått insteg. Jag medgifver, att detta yttrande till en del är sant, men jag tror dock, att landtmännen i vårt land såväl som i andra länder göra ganska mycket för att utrota ogräs. Att de böra göra det, faller af sig sjelft, då det ju gäller deras eget intresse; och jag är öfvertygad om, att landtmännen i allmänhet arbeta år efter år, dag efter dag i striden mot dessa, som det blifvit sagt, landbrukets svåraste fiender. Men, mine herrar, hvem är väl den menniska, han må hafva hvilket verksamhetsfält som helst, som kan säga, att han gjort allt hvad på honom berott för att fullgöra sin pligt. Är det väl rättvist, eller kan det icke vara skäl sägas, att det är hårdt att belägga en underlåtenhetssynd med bötesstraff, som motionären yrkar? Eller är det blott jordbrukaren, som skall så hårdhänt behandlas?

Männe också våra vetenskapsmän på det botaniska och växtfysiologiska området gjort allt hvad de kunnat för att hjälpa jordbrukaren i striden mot denna fiende? Vi veta, att särskildt under de senare åren landbrukarnes grödor hemsökts af sådesrost, som ingifvit landtmännen oro för framtiden. Vi hafva därför vänt oss till vetenskapsmännen inom detta område med begäran om anvisning, hur vi skulle skydda oss mot dessa parasitsvampar. Svaret har varit, att vetenskapsmännen på detta område i vårt land gjort

ringa eller intet, att hvad de kände om dessa växter egentligen hemtats från undersökningar i andra land, och att vi skulle, för att få hjälp, hos Kongl. Maj:t begära anslag för åstadkommande af en utredning härom. Landbruksakademien har ock erhållit anslag för forskningar på detta område för att kunna lära oss, hvilka försigtighetsmått vi böra vidtaga mot denna fiende. Hvad åkerogräsen vidkommer, ber jag att få erinra om, att professorn i växtfysiologi J. Ericsson sistlidne höst höll ett föredrag om sädesgrödornas renhet. Detta föredrag synes ligga till grund för den motion, som professor Wittrock ingifvit, ty mycket ur detta föredrag återfinnes i motionen. Professor Ericsson yttrade der, sedan han först, i likhet med motionären, framhållit den ofantliga spridning ogräset under den senaste tiden i vårt land fått, att ett sätt för att motverka dess spridning vore att utgifva populära folkskrifter i landet och derigenom meddela kännedom om dessa växters natur och lefnadsvilkor samt sättet för deras utrotande; men han medgaf också, att vår litteratur är fattig på detta område, och att man derfor borde, genom att utsätta pris, söka framlocka sådana skrifter. Under dessa förhållanden, och då vi för närvarande icke fått någon hjälp från det hållet, är det underligt att just från dessa vetenskapsmän till Riksdagen inkommer motion om införande af bötesbestämmelser för jordbrukare, som icke förstöra åkerogräset på sina fält, utan att det samtidigt angifves, hur man skall göra för att kraftfullt och icke allt för kostsamt verkställa dessa åtgärder. Motionären har anfällt motiveringen i utskottets betänkande, därför att der talats om sättet att utrota ogräs, något som han i sin motion icke skulle berört.

Det är ju icke underligt, att så skett. Då motionären sjelf icke kunnat finna något medel att utrota ogräset, hafva vi i utskottet fått leta oss dertill dels af professor Ericssons afhandling och dels af skrifter, som denne antydt, och som nu finnas på vårt språk. När således för närvarande vetenskapsmännen på detta område icke hafva annan hjälp att erbjuda jordbrukaren än förslag om bötesstraff för dem, som icke taga bort ogräset, och då de icke kunna säga, huru vi dervid skola gå tillväga, så vågar jag säga, att de bjuda oss stenar, då vi begära bröd.

Motionären har också upplyst om, att det finnes lagar mot ogräs i andra länder, och att deri finnas stadganden om böter, hvar till den jordbrukare gör sig förfallen, som icke utrotar sitt ogräs på det fält, särskilda uppsyningsmän bestämt. Han har väl sagt, att det icke vore hans mening att ålägga jordbrukarne att bortplocka alla ogräs, utan endast att de skulle vara skyldiga att icke låta dem få utveckla sig så, att de göra skada på andras fält. Men huru mycket eller huru litet ogräs få vi då hafva på våra fält? Skola vi i det fallet blifva helt och hållet beroende af dessa uppsyningsmäns godtycke, så att de skulle komma och säga: ni har för mycket och ni har för litet? Skola vi verkligen underkasta oss ett sådant godtycke, då det icke gifves någon bestämd form för en dylik lagstiftning?

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

(Forts.)

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

(Forts.)

Jag anser således, att det åtminstone ännu är alldeles för tidigt att gifva sig in på detta lagstiftningsområde och stadga böter för sådana förseelser. Jag kan icke heller gifva motionären det erkännande, som strax före påsk kommit honom till del i en tidningsartikel, deruti det uttalas, att motionären genom detta förslag gjort sig väl förtjent om hela vårt svenska jordbruk. Jag kan icke fatta detta, och då jag nu icke här behöfver vidare utveckla omöjligheten af att lagstifta på det här föreslagna området, ber jag blott att få hänvisa till utskottets betänkande, till hvilket jag ber att få yrka bifall.

I detta yttrande instämde herrar *Sven Nilsson, Eliasson, Holmgren, Truedsson, Lilienberg* och *Olsson* i Frösvi.

Herr Collander: Herr talman! Mine herrar! Jag skall icke blifva lång och ämnar icke ingå i någon slags undersökning angående ogräsen och deras lifsförhållanden, en sak, som jag icke förstår, men om vi kunde befara att komma in på ett sådant lagstiftningsområde, som motionären tänkt sig, så vore jag böjd att blifva protektionist för att hindra importen af dylika idéer. Hvar och en måste ju erkänna det beaktansvärda i motionärens syfte att söka hämma och förekomma utbredningen af dessa ogräs, men detta är väl en sak, som i första rummet bör tillkomma hushållnings-sällskapen eller dylika institutioner. Detta hade varit den rigtiga utvägen, och hade det ändock icke lyckats, finge man väl vända sig till staten, såsom nyligen skett, då dess hjälp anlåtats i kriget mot ollonborrarna. Men icke kan man tvinga personer, som hvarken vilja eller kunna det, att föra krig mot ollonborrarna eller ålägga dessa personer straff för underlåtenhet härutinnan.

Jag skall be att på det kraftigaste få yrka afslag å motionärens förslag under förhoppning, att sådana motioner icke må vidare i kammaren förekomma.

Häruti instämde herrar *Carlsson* i Nysäter, *Olsson* i Kyrkebol och *Pehrsson* i Önnerud.

Vidare anförde:

Herr Bergendahl: Herr talman! Jag skall be att få fästa motionärens uppmärksamhet på, att den af honom föreslagna skrifvelsen till Kongl. Maj:t är hållen i väl obestämda ordalag, så att endast af denna anledning utskottet knappast torde kunna hafva godkänt hans förslag. Han föreslår nemligen i sin motion, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida icke ändamålsenligt vore att genom lagstiftningsåtgärder söka hämma utbredningen af de svåraste ogräsarterna i vårt land. Motionären vill således öfverlåta åt Kongl. Maj:t att bestämma, om en sådan lagstiftning skall komma till stånd eller icke, men Riksdagen bör väl

i första rummet bestämt uttala sig, huruvida den önskar en dylik lag, ty annars vet ju icke Kongl. Maj:t, huru han bör göra.

Hvad sjelfva saken beträffar, instämmer jag med herr Kihlberg, och anser, att, om den verkligen är af den vigt, att man, såsom motionären tänkt sig, redan nu bör vidtaga några åtgärder, den nyinrättade landbruksstyrelsen är den myndighet, som står närmast till att taga denna fråga om hand, likasom vi sett, att landbruksakademien nyligen anhållit om ett anslag för utredning af berberisbuskens skadliga inverkan på sädesväxten.

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

(Forts.)

I afseende på den af motionären rekommenderade belgiska ogräslagen, är jag öfvertygad, att motionären bättre än jag har reda på, att Belgien är ett land, som är mycket olika Sverige. Hela landet är styckadt i små delar och liknar en trädgård, hvars afkastning är mycket betydande, och under sådant förhållande kan möjligen en sådan lag vara berättigad. Beträffande åter vårt land, så blefve det högst betungande, om vi genom en dylik lagstiftning skulle tvingas att slå af blommorna på ogräsen allt efter som de komma fram. Vi skulle hvarken få tillräckliga arbetskrafter hertill eller kunna bära de dermed förenade omkostnaderna, utan en sådan oriktig lagstiftning skulle blifva ruinerande för vårt jordbruk. Såsom synes, finnes det icke heller någon representant för jordbruket i denna kammare, som är för förslaget, ehuru jag tror, att vi landbrukare äro tacksamma för det intresse, som motionären visat för vår näring.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Bengtsson i Gullåkra: Herr talman, mine herrar! Jag skall icke blifva mångordig. Jag har icke ämnat uttala något klander emot den ärade motionären för hans förslag, ty det är troligen framkommet i all välmening, men jag vill dock, såsom jordbrukare, protestera mot den af honom föreslagna lagstiftningen. Det är nog sant, att man kan få en granne, som låter ogräset rikligt frodas på sina åkrar och derigenom gör stor skada, men jag vill dock icke vara med om att döma honom till böter därför. Motionären yttrade visserligen, att han icke ämnade föreslå en så sträng lag som i Belgien, men det skulle dock stadgas, att hvarje jordbrukare vore skyldig att vid viss tid borttaga blommorna å ogräset, så att det icke spriddes omkring för vinden. Ett sådant förslag är dock omöjligt att genomföra, och detta bör motionären sjelf kunna förstå. Jag hemställer till honom sjelf att skaffa sig ett litet jordbruk och försöka om det går för sig.

Jag yrkar bifall till utskottets betänkande och hoppas, att vi för framtiden blifva befriade från sådana motioner.

Herr Wittrock: Jag har påtagligen ändock icke lyckats göra klart för en del af kammarens ledamöter hvad jag afsett. Jag har icke afsett annat, än att två eller tre af våra farligaste ogräs, hästhofsörten, maskrosen och åkertisteln, hvilkas frön kunna spridas öfver hela riket, skulle hållas efter, derigenom att man plockade

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

bort deras blommor. Detta skulle icke medföra några nämnvärda kostnader, ty härtill kunde användas hvilket folk som helst, sådana, som eljest icke äro arbetsföra, såsom barn och äldre.

Den siste talaren tillrådde mig att skaffa mig jordbruk och se till, huru det skulle kunna gå för sig i praxis. Jag vill då nämna, att det är just såsom praktisk jordbrukare jag har gjort iakttagelser om dylika stadgandens nytta och nödvändighet, ty jag sköter en egendom, som ligger bredvid en jernväg, derifrån en massa ogräs sprider sig vida omkring.

I Tyskland till exempel hafva de en lagstiftning på detta område. Jag skall nämna för kammaren, att det är icke länge sedan en jordbrukare af en tysk domstol tillerkändes en mycket betydlig skadeersättning, därför att skadliga ogräs från en närliggande jernväg spridd sig öfver hans mark.

Då jag finner, att min motion af nästan alla, som yttrat sig, betraktats såsom mycket opraktisk, och att det ansetts orimligt för en praktisk landtman att sätta något sådant i fråga, tager jag mig friheten påpeka, att Skaraborgs läns landbruksklubb efter en vidlyftig diskussion, uttalat sig för önskvärheten af lagligt skydd mot spridningen af sådana ogräsfrön, och att Östergötlands landbruksklubb, som omfattar en stor del af de förnämsta landtbrukarne der i orten, såsom Berzelius på Börsta och Lybeck på Björnsnäs, efter en diskussion i denna fråga för ett par månader sedan äfvenledes beslöt att uttala sig för ett kraftigt och verksamt lagstiftningsskydd mot ogräs. Ensam står jag således icke om min åsigt.

Emellertid synes det icke tjena mycket till att nu diskutera frågan; jag vill därför blott, innan jag slutar, instämma i herr Kihlbergs yttrande om den stora nyttan af goda populära skrifter i detta ämne.

Herr Pålsson: Jag skall blifva mycket kort, men som praktisk jordbrukare och boende i södra Skåne, der all jord är odlad, tror jag, att jag förstår mig något på den här saken. Man har på de senare åren gjort hvad man kunnat för att utrota de ogräsarter, som motionären omtalat, och man har lyckats hindra deras spridning rätt betydligt; men att utrota dem, vågar jag påstå, är rent omöjligt. Motionärens syfte är godt, det medgifves gerna, men att bestämma vissa böter för den, som icke lyckas utrota sitt ogräs, det tror jag icke är klokt och därför hoppas jag, att kammaren icke vill bifalla detta förslag.

Herr Kihlberg: Jag vill endast yttra några få ord med anledning af motionärens yttrande, att man skulle hafva missuppfattat hans motion med afseende å bötesbestämmelserna. Han säger, att yrkandet derom afsett allenast tre ogräsarter: hästhofven, maskrosen och åkertisteln, och att man skulle söka plocka bort dessa växters blommor. Hvar och en, som lefver på trakter, der hästhofven förekommer, vet, att denna blomma med otaligt många blommor och hvilket oerhördt och ansträngande arbete det skulle

vara att plocka bort dem. Och hvad beträffar maskrosen, behöfver man blott besöka trakten kring Stockholm den tid, maskrosen blommar, för att man skall få se otaliga massor maskrosor, stora gula fält deraf, så långt ögat når. Att bortplocka dessa blommor med fingrarne — hugger man dem med lie, komma dagen derpå nya blommor fram — det vet hvarje landtbrukare är *omöjligt*. Beträffande åkertisteln, lærer hvarje landtbrukare söka utrota den å trädesjorden, innan den blommar, men i säden är den oåtkomlig, ty för att få bort den, som växer bland säden, skulle man nödgas nedtrampa sädesgrödan. Dessutom vill jag med afseende å hästhofven säga, att det icke tjenar mycket till att plocka bort blommorna. Härom talades vid föregående års riksdag, då fråga var om utrotande af ogräs å jernvägsbankarne; och motionären vet nog, att af de frön, som hästhofven sprider, en stor del icke äro grobara, och att af de grobara endast de få, som komma i diken och gropar eller å fuktiga ställen, kunna utveckla sig. Detta svåra ogräs sprider sig mest genom rotskott. Och då kan man förstå, att med nämnda åtgärder icke mycket kan uträttas.

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.

(Forts.)

Herr Wittrock: Jag har begärt ordet endast för att inlägga en gensaga mot den siste talaren på uplandsbanken. Han påstod, att hästhofven icke väsentligen spridde sig genom frön, utan genom rotskott. Huru skulle det vara möjligt, när, såsom vi veta, hästhofven förr endast fanns på enskilda punkter i landet, men nu är spridd öfver vidsträckt ytor i många delar af landet. Det är visst genom frön den spridit sig. Det kan icke vara fråga om annat. Den har genom frön flyttat sig milsvidt, undan för undan, och fortsätter den på samma sätt, så få vi och våra afkomlingar dyrt plikta för, att ingen åtgärd nu vidtages för dess hämmande.

Herr Björkman: Jag skulle be att få lemna mitt erkännande å motionären, då han säger, att ogräset är vår värsta fiende. Jag gifver honom deri rätt, så till vida, att näst fjerde och femte hufvudtitlarne med bihang af beväringsexercis och dylikt är ogräset vår värste fiende. Men då han ser, att vi göra hvad vi kunna för att freda oss derifrån, ehuru vi icke kunna lyckas, finner jag egendomligt, att han i de 4 bilagor, som åtfölja hans motion — jag skall icke läsa upp dem — vill uppnå sitt mål genom införande af straff och bötesbestämmelser och så vidare. Då vi göra så godt vi kunna, vore nog bäst att vi finge lefva utan sådana lagbestämmelser. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Lyckorna: Såsom af den nu förda diskussionen synes, betraktas denna fråga af de fleste herrar jordbrukare såsom en småsak. Den är dock icke så obetydlig, som man här sökt göra den. Jag skall endast framhålla det obehagliga för en jordbrukare deri, att, medan han söker göra hvad han kan för att blifva af med alla dessa ogräsarter, så har hans närmaste granne — det är blott ett litet dike eller en gårdesgård, som skiljer deras egor — sina åkrar fulla af ogräs. När dessa växter blommat ut

Om lagstiftningsåtgärder för hämmande af utbredningen inom landet af de svårare ogräsarterna.
(Forts.)

och deras frön äro färdiga och grobara, kastas de af vinden öfver grannens hela åker och hans arbete blir fruktlöst. Det är icke mycket att glädja sig öfver. Han må göra hvad han vill, under dylika förhållanden kan han omöjligen blifva qvitt ogräs.

Jag ämnar icke framställa något särskildt yrkande, ty jag hör väl, huru frågan ligger, och jag är dessutom icke med om införandet af tillsyningsmän och straffbestämmelser. Den tiden är ännu icke inne. Men den tiden torde dock komma, när man inser nödvändigheten af att vidtaga några åtgärder i motionens syfte.

Herr Bengtsson i Boberg: För min del anser jag, att det vore en olycka att skaffa jordbrukarne en strafflag, därför att deras egendomar äro behäftade med ogräs. Hvarje landtbrukare söker nog, så godt han kan, utrota dessa växter; men att göra det helt och hållet, är omöjligt. Skulle nu motionärens förslag blifva antaget, så skulle man, om man än gjorde hvad man kunde, dock kunna blifva straffad. På grund häraf yrkar jag bifall till utskottets afstyrkande förslag.

Herr Kihlberg: Med anledning af motionärens sista yttrande med afseende å hästhofvens spridning genom frön, vill jag endast läsa upp några rader ur en liten af danske författaren J. J. Mortensen utgifven och af professor Hjalmar Nathorst öfversatt skrift, så lydande: »Der hästhofven förekommer i stor mängd, har man till dess bekämpande tillgripit den utvägen att om våren plocka hela säckar fulla med dess blomster. Denna åtgärd leder emellertid svårigen till någon nytta, utan är snarare skadlig. Ty likasom man i trädgårdarne ofta bortkniper blommorna för att få kraftiga plantor, skall äfven vid ett dylikt förfaringssätt hästhofvens frodiga växt ännu mera ökas. Att afstieka den med tistelstickare är nästan lika skadligt, ty resultatet blifver blott det, att nya skott bilda sig, och hästhofven blifver följkattligen blott värre. Det är på det hela taget icke så svårt, som man föreställer sig, att befria jorden från hästhof, men denna må angripas på rätt sätt och på lämplig tid.»

Det är endast detta, jag velat säga.

Herr Nilsson i Skärhus: Jag vill endast be att få instämma med herr Kihlberg; och jag gör det därför, att jag har samma erfarenhet i frågan som han.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad samt herr talmannen till proposition upptagit de olika yrkandena, biföll kammararen utskottets hemställan.

§ 7.

Om ändring i gällande bestämmelser om reseersättning till utmättnings- och stämmingsmän.
m. m.

Härefter föredrogs Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 10 (i samlingen n:o 31), i anledning af kammarens återremiss af utskottets utlåtande n:o 4, angående väckt motion om ändring i gällande bestämmelser rörande reseersättning till utmättnings- och stämmingsmän samt vittnen vid utmättningsmäns förrättningar.

Sedan Andra Kammaren till utskottets handläggning öfverlemnad en af herr *Hans Andersson* i Bringåsen väckt motion, n:o 122, angående ändring i gällande bestämmelser rörande reseersättning till utmätnings- och stämmingsmän samt vittnen vid utmätningsmäns förrättningar, samt utskottet i deröfver afgifvet utlåtande hemställt, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, blef detta ärende af kammaren till utskottet återförvisadt. I sitt med anledning deraf nu afgifna utlåtande hemstälde emellertid utskottet fortfarande, att motionen icke måtte till någon åtgärd föranleda.

Om ändring i gällande bestämmelser om reseersättning till utmätnings- och stämmingsmän m. m.

(Forts.)

Härom yttrade nu:

Herr Andersson i Bringåsen: Då klockan endast fattas några minuter i 11 och jag tänker mig, att tålmodet hos kammarens ledamöter på grund af den sena timmen snart skall tryta, vill jag icke blifva långträdig utan endast yttra några ord.

För min del finner jag utskottet hafva i denna sak varit bekajadt af de obotfärdiges förhinder vid nedskrifningen af motivering för sitt afstyrkande förslag. Utskottet har till exempel på ett ställe åberopat, att mitt förslag skulle komma i strid med rättgångsbalkens 21 kapitelns tredje paragraf, der det heter, att i mål, som vid domstolarne förekomma, tappande part »skall gälda sin vederdeloman det allt åter, som han trängd varit derå kosta». Jag kan icke förstå, huru mitt förslag kan komma att stöta sig med denna paragraf, ty det hör icke alls till saken. I min motion har jag icke sagt, att den, som söker ut sin fordran, icke skall få betaldt för de utgifter, han dervid haft, utan endast föreslagit att de skulle blifva *måttliga*. Vidare står det i betänkandet att »den rätt till godtgörelse för nödig kostnad, som enligt allmän lag part eger att åtnjuta, skulle således honom i vissa fall fränkännas genom en förordning, som faller inom Konungens ekonomiska lagstiftningsrätt». Här står nödig kostnad. Jag vill ingalunda förneka, att nödiga kostnader kunna ega rum. Det är endast onödiga kostnader jag vill hafva borttagna. — Vidare säger utskottet i sista stycket, att »enligt kongl. förordningen angående stämmingsmän den 10 augusti 1877 äro desse icke förbundne att gå utmätningsmännen vid deras förrättningar såsom vittnen till handa, hvaremot en sådan skyldighet åligger fjerdingmännen. Att vid dylikt förhållande stadga, att reseersättning till vittne vid utmätningsmans förrättningar ej må beräknas högre än efter afståndet mellan förrättningsstället och närmast derintill boende stämmingsman, hvars uppgift icke är att vid utmätningsmäns förrättningar såsom vittne biträda, och hvilken således eger att efter godtfinnande efterkomma eller afvisa en i sådant syfte af utmätningsmannen gjord anhållan, kan utskottet icke finna ur någon synpunkt lämpligt.»

Näväl, jag har icke i mitt förslag sagt, att utmätningsmannen ovilkorligen skulle begagna sig af hvarken nämndemän, fjerdingmän eller stämmingsmän, utan endast velat, att ersättningen skulle

Om ändring i beräknas från närmast boende stämmingsman. Det finnes intet, gällande bestämmelser om reseersättning till utmättnings- och stämmingsmän m. m.

(Forts)

beräknas från närmast boende stämmingsman. Det finnes intet, som hindrar, att utmättningsmannen kan taga med sig sitt skrifbiträde, om han vill. Han är icke ovilkorligen skyldig att taga med sig stämmingsman, det har jag icke sagt, och det har icke heller varit min mening. Det har, synes det, varit omöjligt att göra utskottet till lags. Om jag föreslagit, att reseersättningen skulle räknas från närmaste milstolpe, så hade väl utskottet svarat, att milstolpen saknade skyldighet att följa med förrättningsmannen som vittne, och om jag föreslagit, närmaste kyrkstapel — liknande svar. Mig förefaller dessa skäl vara svepskäl. Det är nog litet lönt att stå här och orda om saken, ty herrarne äro väl mest belåtna med att snart få gå hem. Jag vill derfor endast yrka bifall till mitt vid återremissen gjorda yrkande, som lyder så:

»Att Riksdagen hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhåller om sådan ändring i Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 12 juli 1878, att reseersättning till biträde eller vittne vid förrättningar som i nämnda förordning omförmälas, icke må beräknas för längre vägsträcka än som svarar emot närmast intill förrättningsstället boende fjerdingmans eller stämmingsmans hemvist.»

Jag anhåller om proposition på detta yrkande.

Herr Thestrup: Emedan vid det tillfälle, den 15 sistlidne mars, då tillfälliga utskottets första betänkande i denna fråga förelåg till afgörande, och då motionären gjort samma framställning, som nu upprepats, det föreföll, som hans förslag inom riksdagen vunnit en ganska allmän tillslutning, så sökte utskottet vid ärendets senare behandling så mycket som möjligt åvägbringa ett skrifvelseförslag i den riktning, han åsyftade, och som, såvidt man af kammarens uttalanden kunde bedöma, kunde anses vara af behofvet påkallad. Utskottet förehade saken vid flera särskilda tillfällen, men kunde icke i den form och under de förhållanden motionen framkommit biträda motionärens skrifvelseförslag. Ty tydligt är, att, om man hos Kongl. Maj:t begärt en sådan förändring i kongl. förordningen den 12 juli 1878, att biträde till förrättningsman vid utmätning icke finge beräkna ersättning för längre vägsträcka än från närmast boende stämmingsman, och således om förrättningsman medtog någon såsom vittne från sitt eget hemvist, denne icke skulle få ersättning för den verkliga resekostnaden, så kommer man väl i allmänhet att vända sig till närmast boende nämndeman eller stämmingsman. Det kunde finnas något skäl för bifall till framställningen, om denne person hade något slags laglig skyldighet att i sådan egenskap biträda som vittne vid ifrågasvarande förrättning. Såsom utskottet anmärkt, är emellertid detta alls icke förhållandet. Kongl. Maj:ts förordning angående stämmingsmän den 10 augusti 1877 säger nemligen, hvilka som skola göra det. »Å landet förordne häradsrätt», heter det deri, »och i stad rådstufvurätt vissa män att, då de derom anlitas, delgifva stämningar och domstolars beslut, så ock verkställa delgifning, som i utsökningsmål förekommer»; hvarjemte författningen i 2 § säger,

att »kronofogde, stadsfogde, länsman eller nämndeman vare och stämmingsman utan särskildt förordnande, om han det sig åtager». Till dessa personer, dessa enligt 1878 års förordning omförmälda vittnen vid utmätningsmans förrättningar, behöfver icke ipso jure tagas någon af dessa, nämndeman eller stämmingsman; och att beräkna ersättning från en persons hemvist, som icke har skyldighet att åtaga sig ett så beskaffadt uppdrag, har utskottet icke kunnat finna annat än i hög grad olämpligt. Om någon annan form hade kunnat utfinnas för afhjelpande af de olägenheter, som på vissa orter lära i detta hänseende förekomma, så skulle utskottet velat vara med om att deruti gå motionären till mötes. Så har emellertid icke kunnat ske. Jag tillåter mig därför att på de skäl utskottet framställt anhålla om bifall till utskottets förslag.

Om ändring i gällande bestämmelser om reseersättning till utmätnings- och stämmingsmän m. m.
(Forts.)

Öfverläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gaf, enligt de gjorda yrkandena propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag å densamma och bifall i stället till motionärens under öfverläggning framställda yrkande; och fann herr talmannen svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra propositionen. Motionären begärde likväl votering, i följd hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad kammarens tredje tillfälliga utskott hemställt i dess utlåtande n:o 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å nämnda hemställan, bifallit herr H. Anderssons i Bringåsen under öfverläggningen framställda yrkande.

Omröstningen visade 74 ja och 64 nej; hvadan utskottets hemställan af kammaren bifallits.

§ 8.

Härefter föredrogos, hvar för sig, och biföllos statsutskottets utlåtanden:

n:o 54, i anledning af väckta förslag i fråga om fixering af rustnings- och roteringsbesväret m. m.; samt

n:o 55, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t om utarbetande af förslag till förändrade bestämmelser för indelta arméns rekrytering och aflöning.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes sammansatta banko- och lagutskottets utlåtande n:o 1, om höjande af riksbankens grundfond och reservfond m. m.

Detta ärende skulle uppföras främst å föredragningslistan för nästa sammanträde.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Å. Nordenfelt* under fem dagar från och med den 28 dennes.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 11,16 e. m.

In fidem

A. E. J. Johansson.
